

De Van Harens

Cd. Busken Huet

bron

Cd. Busken Huet, *De Van Harens*. Ernst & Co., Batavia 1875

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/busk001vanh01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

Voorrede

Dit kleine geschrift vraagt eene plaats in de boekenkast naast de uitgaaf der Van Harens door Dr. Van Vloten in groot oktavo, onlangs voltooid*).

Willem's beeld is hier maar even aangeduid en de meeste ruimte aan dat zijns broeders afgestaan. Zoo dit verontschuldiging behoeft, men schrijve het aan de omstandigheid toe, dat ik vooral ten doel heb gehad, de kwestie van Onno Zwier's schuld of onschuld te behandelen.

De lezer zal bespeuren, dat voor zoo ver het oordeel over de Haagsche omgeving betreft, ik geheel en al met Dr. Van Vloten medega, en zelfs ten

*) Leven en Werken van W. en O.Z. van Haren, door Dr. J. van Vloten. Deventer, A. Ter Gunne, 1874.

IV

aanzien van den Hertog van Brunswijk en van Willem van Hogendorp nog het een en ander mededeel, wat zijne voorstelling tevens bevestigt en verscherpt.

Daarentegen acht ik, in onderscheiding van mijnen bestrijder, de schuld van Onno Zwier eene zoo stellige zaak, dat alleen nog onzeker is, in hoe ver de poëzie van *Geuzen* en *Lierzangen* daaruit zielkundig verklaard kan worden; en als eene proeve van zulke verklaring gelieve men dit boekje aan te merken.

Van Vloten's hypothese, dat Onno Zwier het fatale stuk alleen uit lakenswaarde, maar niet onverklaarbare zwakheid, in één woord om bestwil zal onderteekend hebben, opdat èn het huwelijk zou kunnen doorgaan, èn de zaak voorts gesust zou blijven (blz. 533, 544), - die onderstelling is onhoudbaar. De man en vader moet nog geboren worden, die ten einde het nietig gebabbel over eene af te springen echtverbindtenis zijner dochter te smoren, zich zelven beschuldigt, met haar en hare zuster beginselen van bloedschande te hebben gepleegd, deze verklaring in duplo opschrijft, en haar met zijne handteekening bekrachtigt. Vooral een man en vader met een Frieschen kop. gelijk Onno

Zwier van Haren er een op zijne schouders droeg, is daartoe niet te bewegen.

Dr. Van Vloten zegt: ‘Niet wat er bekend werd, maar hoe men die bekentenis wist af te persen, is de vraag’; en op die onderscheiding balanceert zijne geheele voorstelling (bladz. 543). Ik antwoord: Onno Zwier van Haren was er wel de man naar, desnoods anderen iets af te persen, maar in het geheel niet om het zich zelven (en dan zoo iets!) te laten doen. Wie zich, al ware het met het pistool op de borst, eene dergelijke bekentenis laat ontwringen, is een rampzalige zoo hij schuldig, en zoo hij onschuldig is, een man zonder enig karakter; geen ‘edelman onder ploerten’, maar een onbevattelijke bloodaard, wiens kortzigtigheid alleen door zijne menschenvrees overtroffen wordt.

Hoewel geen regtsgeleerde van beroep, was Van Haren genoeg bekend met de jurisprudentie van zijn land en van zijn tijd, om te weten dat het misdrijf, waaraan hij schuldig stond, werd het vergroot en uitgemeten, hem op het schavot kon brengen^{*)}.

^{*)} Zie Ed. van Zurk, Codex Batavus, vervolgd door Mr. P. van der Schelling, Rotterdam 1757. Artikel ‘Overspel.’

Ook: Ulrik en Zacharias Huber, Heedensdaegse Rechtsgeleertheyt, soo elders als in Frieslandt gebruikelyk. Amsterdam 1742. Zesde Boek, twaalfde Kapittel.

Zacharias Huber, de zoon, raad-ordinaris in het hof van Friesland, was een tijd- en stadgenoot van Onno Zwier.

Doch zich bewust, alleen een *tentamen* te hebben gepleegd, hoopte hij, door toe te geven en te onderteekenen, de zaak begraven te zien in hetzelfde kistje, waarin de anderen zijne verklaring wegsloten. En dat graf zou ongeschonden zijn gebleven, zoo Onno Zwier zijn woord gehouden had.

Volgens mij bestaat er tusschen Van Haren's schuld en zijne poëzie niet meer tegenspraak dan tusschen de schuld en de poëzie van Bilderdijk, of van Chateaubriand, of van Shelley. Minder zelfs, wanneer men op de zeden van den tijd acht geeft. De Regent van Frankrijk wordt door Saint Simon gezegd, onvoegzame '*particuliers*' met zijne dochter, de Hertogin van Berry, te hebben gehad. Lodewijk XV hield het, zeide men, - ofschoon het niet bewezen is - met zijne dochter Victoire en verwekte een kind bij haar. Victoire's zuster, de levenslustige Adelaïde, werd algemeen voor de minnares van haren broeder, den Dauphin, gehouden. Nog in 1774 korrespondeerde Maria Theresia over het onderwerp met De Mercy-Argenteau, haar ambassadeur te Parijs,

VII

en vroeg inlichtingen. De bloedschande zat destijds in de lucht; niet onder de burgerij, maar aan de hoven. Ik geloof niet, dat Van Haren bedoeld of beproefd heeft, zijne dochters als maîtresses te gebruiken; wel dat hij oneerbare gesprekken met haar gevoerd, onzedelijke prenten aan haar vertoond, en in één woord een begin van uitvoering heeft gegeven aan hetgeen bij haar verkeerde driften opwekken kon.

Wijlen Dr. Halbertsma was van hetzelfde gevoelen; gelijk mij indertijd, bij gelegenheid eener persoonlijke ontmoeting, uit zijne gesprekken gebleken is. Van hem is ook de opmerking afkomstig, - dit in het voorbijgaan, - dat Gijsbert Karel van Hogendorp zich voor zijn grootvader Van Haren geschaamd en daarom stelselmatig over hem gezwegen heeft. Waar zulk een vereerder als Halbertsma aan Onno Zwier's schuld heeft geloofd - geloofd binnen dezelfde grenzen als wanneer ik zeg, dat geen onpartijdig regter hem *geheel en al* kan vrijspreken, - daar zal men het niet aan impiëteit kunnen toeschrijven, zoo ik eene soortgelijke stelling verdedig.

Echter is Dr. Halbertsma's gezag niet onmisbaar om het goed regt mijner proeve te staven. Is

VIII

voor Dr. Van Vloten de geschiedenis der bekentenis hoofdzaak, voor mij is het de bekentenis zelve, en daarin heb ik Onno Zwier, die haar in zijne eerste Deduktie verduisterde, op mijne hand. Ook hij gevoelde, dat zoo het stuk werd medegedeeld, een ieder de wijze waarop het in de wereld kwam, teregt als eene bijzaak zou beschouwen; en daarom hield hij het achter, maar te vergeefs. Voorts moge de lezer zelf oordeelen, in hoever ik er in geslaagd ben, het verband aan te toonen tusschen Van Haren's dicht- en prozawerken aan den eenen, en de herinnering van zijnen misstap aan den anderen kant.

Cd. B.H.

BATAVIA, Januarij 1875.

De Van Harens

I

Zeker de minste lezers vormen zich eene voorstelling van de moeilijkheden, aan het spreken over de gebroeders Van Haren verbonden. Eenerzijds trekt hunne poëzie, vooral die van Onno Zwier, door hare reinheid en verhevenheid zeer aan. Aan den anderen kant doet beider leven de tweede helft der 18de eeuw in Nederland, een afgrond van verdorvenheid gelijken. En zoo sterk is die tegenstelling,

dat de nieuwere methode der litterarische kritiek, welke leven en werken als één beschouwd wil hebben, er schipbreuk op dreigt te lijden.

Dr. van Vloten wischt ten aanzien van Onno Zwier den tweestrijd uit door hem tot 'een edelman onder de ploerten' te verheffen en een martelaar van hem te maken. Doch dat gaat niet aan. Geen waarlijk onpartijdig regter kan Onno Zwier geheel en al vrijspreken, en het is er zeer ver af, dat wij al degenen, die bij zijn leven aan zijne schuld geloofd hebben, met een scherp woord het stilzwijgen zouden mogen opleggen.

Minder bezoedeld dan Onno's beeld is dat van Willem; doch ook Willem heeft zeer veel voor zijne rekening, wat in een dichter van zulk eene vlugt alleen verklaard kan worden, wanneer men zich op een zeer algemeen en zeer hoog standpunt plaatst.

Daar komt nog iets bij. Gijsbert Karel van Hogendorp is Onno Zwier Van Haren's kleinzoon geweest en heeft zich voor dien grootvader levenslang geschaamd. Breedvoerig spreekt hij in het eerste deel zijner *Gedenkschriften* over zijne moeder, doch snijdt door het zorgvuldig verzwijgen van haar meisjesnaam, elke herinnering aan hare herkomst af. Dit moet te meer treffen, omdat Gijsbert Karel aan het bloed van Onno Zwier groote verplichtingen had. Zijn vader, de in Indie genoeg bekende Willem, was een doorbrenger, die in de slechtste dagen der O I. Compagnie, met achterlating van vrouw en kinderen, door protektie naar Batavia kwam, ten einde met een deel van den Indischen buit zoo mogelijk zijn verwoest fortuin te herstellen. Om onder de Hogendorpen van vroeger tijd een waardig voorvader van Gijsbert Karel te vinden, moet men, al

was het geslacht patricisch, zeer hoog opklimmen; en dan nog zoekt men vruchteloos naar sprekende familietrekken. Daarentegen is de overeenkomst tusschen Gijsbert Karel van Hogendorp en Onno Zwier van Haren treffend. In gestalte, in gebaren, in hooghartigheid, in onhandelbaarheid, in aangeboren staatsmansgeest, in degelijkheid en veelzijdigheid van kennis, in alle gaven en gebreken van ziel en ligchaam was de kleinzoon, met overspringing van één geslacht, gelijk men dit in alle standen bij oude familien vaak gebeuren ziet, het uitgedrukt beeld van den grootvader van moeders zijde. En dien grootvader heeft hij, ofschoon Bilderdijk en Feith den roem zijner *Geuzen* hadden doen herleven, ofschoon J.M. Kemper hem eene eerbiedige redevoering wijdde, ofschoon hij bij zijn leven met voorbeel-

dige trouw en vereering het Huis van Oranje aanhing, stelselmatig verloochend.

Zoo lang Gijsbert Karel een kind was, zal hij op gezag van zijne moeder (zijn vader heeft hij persoonlijk zoo goed als niet gekend) blindelings aan grootvaders schuld geloofd hebben. Zij toch, die in Onno Zwier's *cause célèbre* zulk eene voorname rol had gespeeld, kon in de oogen van haren zoon niet nevens haren vader bestaan, en een knaap aarzelt onder zulke omstandigheden niet in zijne keus. Maar toen Gijsbert Karel een man en met grootvaders 'Deductien' bekend geworden was, heeft hij, wiens schrandere geest voor geen onderzoek terugdeinsde, zich ongetwijfeld een eigen oordeel gevormd. Men kan dus uit het zwijgen van Gijsbert Karel over Onno Zwier niet afleiden, dat hij uit piëteit voor zijne moeder gehouden was, hare partij

te kiezen. Had hij kans gezien, ten gunste van een grootvader, wien hij alles te danken had en wiens genie hij bewonderen moest, iets afdoends aan te voeren, de stoeve lippen zouden zich tot een woord van erkentelijkheid, tot een woord van lof althans, hebben geplooid. Doch zij bleven gesloten, gesloten tot over het graf; en met somberen nadruk weegt die weerzin op de gedachtenis van Onno Zwier.

De ongunstige meening omtrent Willem van Hogendorp, den vader, rust bij Dr. Van Vloten voornamelijk op de voorbeelden van platheid en inhaligheid, door den schoonvader in zijne Deductien aangevoerd: een getuigenis dat nietalleen verdacht kan schijnen, om de zijde van welke het kwam, maar ook geacht zou kunnen worden, den jeugdigen leeftijd des beschuldigten in aanmerking genomen, minder regtstreeks den man en vader te treffen. Ik kan

er echter bijvoegen, dat deze in Indie gehouden heeft wat hij in Nederland als bruidegom beloofde; gelijk ik over het algemeen mij zeer wel vereenigen kan met Van Vloten's oordeel over de Haagsche kliek, waartegen Onno Zwier te kwader uur en met gebarsten kuras den strijd aanvaardde. Nevens mij ligt een in Indie vervaardigd manuscript van 1798 of daaromtrent, blijkbaar het met de gewone voorzorg achtergehouden afschrift der kopij van eene naar Nederland verzonden polemische brochure, van welke ik niet weet of zij daar al dan niet gedrukt is. De schrijver verbergt zijnen naam, doch wil onder degenen gerekend worden, die destijds te Batavia met verontwaardiging getuigen waren van het spoliatie-proces, der zieltogende Compagnie door hare laatste gunstelingen aangedaan. Als een der voornaamsten daaronder duidt hij met naam

en toenaam Willem van Hogendorp aan en zendt hem, de schipbreuk herdenkend waarbij Willem met al zijne goederen in de golven omkwam, deze biografische herinnering achterna:

‘De rol, die hij in Indie gespeeld heeft, is voorzeker elk die hem kende zoo levendig in geheugen als zijn boos voornemen om, wanneer hij naar Europa vertrok, ter oorzaak van de door hem ondervonden tegenkanting wegens zijne brutale, onmatige en roofzieke handelingen in zijn administratie ten Eiland Onrust, door des Prinsen protektie te bewerken, dat zoowel de Gouverneur-Generaal als eenige leden der regering werden gedeporteerd - terwijl het aan den heer Hooyman bekende van zijn euvelmoed, dezen bij zijn vertrek van hier deed uitroepen: Zoo er een regtvaardig God in den Hemel is, kan die man nimmer aan de Kaap komen! En wat

is het gevolg geweest van deze geduchte sententie? Wat kon het anders zijn dan dat een alverslindend element den onwaardige met zijne meest gestolen schatten inzwolg, en hem een graf ontzeide naast den minst eerlijke, die de aarde betreedt.'

In zich zelf zou bij de felheid van den uit Nederland overgewaaiden partijhaat en de bekende prikkelbaarheid van sommiger schrijfzenuwen in Indie, deze verwensching nog niet veel beteekenen. Als aanvulling daarentegen van hetgeen omtrent Willem van Hogendorps jeugd bekend is, past zulk eene uitvaart bij zulke jongelingsdroomen. Had Gijsbert Karel niet een grootvader gehad, van wien kennis en kunst en karakter te erven vielen, hij zou die in de nalatenschap zijns vaders niet hebben aangetroffen.

II

Nergens wordt een zoo onpartijdig verslag van Onno Zwier van Haren's zaak gevonden, als in de *Nederlandsche Jaarboeken* van November 1762. Dat verslag in zijn geheel over te nemen zou niet aangaan en is ook niet noodig; maar wel geloof ik mijnen lezer eene dienst te bewijzen, door het voornaamste er uit hier meestal woordelijk mede te deelen.

Jonkheer Onno Zwier van Haren bekleedde jaren lang, als afgevaardigde van Friesland, de

aanzienlijkste kommissien in de generaliteitskollegien, ook vóór de verheffing van den Frieschen Stadhouder tot Erfstadhouder der Vereenigde Provinciën met den naam van Prins Willem IV. En gelijk hij altijd een warm voorstander van het Huis van Oranje geweest was, naar een groot aantal eigenhandige brieven van den Prins getuigen, was en bleef hij tot aan 's Prinsen dood, en dan ook na de uitbreiding van 's Prinsen gezag, in hetzelfde vertrouwen, - zooals daarna in dat van Prinses Anna, totdat ook deze (1759) overleed. Verscheiden aanzienlijke kommissien zijn hem uit dienhoofde en met het oog op zijne bekende ervarenheid in 's lands zaken opgedragen geweest: in 1747 het gezantschap naar de Zwitsersche kantons, in 1748 het bekleeden van het karakter van extraordinaris ambassadeur en plenipotentiaris van Hunne Hoog Mogenden op het vredeskon-

gres te Aken, enz. Behalve blijvend kommissaris-generaal van de Zwitsersche en Grisonsche troepen in dienst der republiek, was hij tot in 1760 wegens Friesland òf kommissaris in de admiraliteit te Amsterdam, òf afgevaardigde ter Staten-Generaal te 's Hage; en omstreeks dien tijd werd de zaak openbaar, wier heugenis sedert niet is kunnen uitgewischt worden.

Met tien kinderen gezegend, had Onno Zwier in 1758 zijne oudste dochter ten huwelijk gegeven aan J.A. van Sandick, een Nederlander met West-Indisch bloed in de aderen, die door Van Harens voorspraak en invloed een paar betrekkingen kreeg. Het volgend jaar werd eene andere dochter ten huwelijk gevraagd door Willem van Hogendorp, wiens vader, gelijk wij weten, lid der Rotterdamsche vroedschap was en meermalen te Rotterdam het burgemeesterschap bekleedde. Reeds waren

Mr. Willem van Hogendorp en Freule Caroline Wilhelmine van Haren bruidegom en bruid; reeds waren de geboden van het huwelijk driemaal in Friesland en tweemaal in Den Haag gegaan, toen Caroline Wilhelmine en hare ietwat jongere zuster Maria Elisabeth, in de wandeling genaamd Freule Betje, - een meisje van tusschen de vijftien en zestien jaren, - zich ten huize van haar gemeenschappelijken zwager Van Sandick op zekeren avond lieten overhalen een getuigenis te geven, alsof haar vader onbetamelijkheden met haar had willen bedrijven, in regten bekend onder den naam van *tentamen criminis incestus*. De opschudding hierdoor ontstaan had ten gevolge, dat op last van den ouden heer Van Hogendorp de huwlijksproklamatien geschorst werden, waarna men (d.i. de Hogendorpen vader en zoon, Sandick, de kolonel Van der Dussen, enz.) met Onno

Zwier in onderhandeling trad. De voorwaarde waarop van die zijde in sussing van het schandaal en voortgang des huwlijks werd toegestemd was, dat Van Haren eene akte zou onderteekenen, waarbij hij schuld bekende en zich verbond, de provincie Holland te verlaten om daar zonder schriftelijk consent niet weder terug te keeren. Hij onderwierp zich aan dien eisch, en 18 Februarij werd door hem in duplo de volgende akte eigenhandig geschreven, met zijn gewoon cachet bezegeld, en te zamen met de heeren AEgidius van der Dussen, kolonel kommandant der karabiniers, en Mr. Izaak Jan de Roy, advokaat voor de Hoven van Justitie in Holland, onderteekend:

Ik ondergeschreven, by de Familie in gefundeerde verdenkinge my zelven gebragt hebbende, van my te hebben schuldig gemaekt aen 't crimen *Tentati Incestus* met twee van myne Kinderen, en dat Tentamen, tot myn leedwezen, aen myne Familie hebbende moeten

bekennen, belove en verbinde my, mits deze, en wel *sub poena convicti & confessi*, dat ik, uiterlyk op aenstaenden Donderdag, my zal begeven buiten de Provintie Holland, en binnen dezelve Provintie, op gelyke poene als voren, nooit wederom zal komen, dan met schriftelyk consent en goedvinden van de Heeren Hendrik van der Dussen, Johan Alexander van Sandick en Wilhem van Hogendorp, of die van dezelve alsdan in leven zouden mogen zijn; subjecterende my, in cas van contraventie dezer, aen alle Heeren Hoven, Rechteren, en specialyk den Hove van Holland. Des te oirkonde deze, in presentie van de mede ondergeteekende Heeren AEgidius van der Dussen en Isac Jan de Roy, als getuigen, daer toe verzocht, by my eigenhandig geschreven, onderteekend en met myn adelyk cachet gezegeld, en daer van gemaekt twee eensluidenden, op huden, den 18 February 1760.

(was geteekend)

{O.Z. VAN HAREN.

(was geteekend)

{AE. VAN DER DUSSEN.

(was geteekend)

{I.J. DE ROY.

Van deze afschriften sloot men het eene, met de verklaring van Freule Caroline, Gijsbert Karel Van Hogendorp's aanstaande moeder, het andere met de verklaring van Freule Betje, in twee bijzondere omslagen, die elk

verzegeld werden met drie zegels: dat van Hogendorp den vader, dat van Sandick en dat van Van der Dussen (te weten Hendrik van der Dussen, Onno Zwier's schoonbroeder van vrouwszijde). Het eene afschrift, geborgen in een ijzeren kistje met drie sloten, werd door den ouden heer Van Hogendorp, het andere, insgelijks in een ijzeren kistje of koffertje, op dezelfde wijze gesloten, door Van Sandick *a deposito* genomen, terwijl Hogendorp, Sandick en Van der Dussen, bij onderhandsche oirconde elk in het bezit werden gesteld van één der sleutels, te zamen behoorende tot de aan beide kistjes bevestigde sloten.

Dit had plaats op 17 April. Intusschen was Onno Zwier, daags na het onderteekenen der door hem opgemaakte akte, uit Den Haag naar Brussel vertrokken, waar zijn oudere broeder Willem destijds de Republiek bij de Oosten-

rijksche Nederlanden vertegenwoordigde. Freule Caroline's huwelijk met den jongen Hogendorp ging door. Willem van Haren deed wat hij kon, in brieven naar Den Haag, om de beteekenis der door Onno afgegeven schuldbekentenis te temperen: doch te vergeefs. Onno Zwier verliet Brussel, bragt eenigen tijd op Willem's buitengoed in Noord-Brabant door, vertrok van daar naar Friesland, en zou, had hij weerstand weten te bieden aan de verzoeking, door onderwerping en vastberadenheid het ruchtbaar worden zijner fout hebben kunnen voorkomen. Doch overmoedig in het besef zijner onbetwistbare verstandelijke meerderheid, tot dolheid geprikkeld door de gedachte dat nietelingen als zijne schoonzoons en hun aanhang zijne carrière hadden verbroken, nog niet geleerd hebbende dat ongelukken, gelijk hij het naderhand in de

Geuzen fraai gezegd en in een brief aan een zoon duidelijk uiteengezet heeft:

- dat ongelukken,
Die leeren onder God te bukken.
Bewijzen Zijner goedheid zijn, -

vatte hij het heilloos voornemen op, ondanks zijn plegtig gegeven woord en onder voorwendsel der vernieuwing van zijn mandaat door de Staten van Friesland, in het begin van 1761 naar Den Haag terug te keeren en weder zitting in de Staten-Generaal te gaan nemen. Toen barstte de bom. De kolonel Van der Dussen deed den Hertog van Brunswijk, voogd van Prins Willem V en feitelijk regent der Vereenigde Provinciën, mededeeling van de door Onno Zwier ondertekende akte; de Hertog gaf er kennis van aan den Raadpensionaris Stein en deze, op 's Hertogs verzoek, aan de in een geheim besogne *ad hoc* vereenigde Gedeputeerden van Hunne Hoogmogenden.

III

Onno Zwier's eigenwillig verschijnen in de Staten-Generaal op 15 April 1871, nadat hij zich een jaar te voren op het plegtigst had verbonden, zonder het schriftelijk consent der door hem zelven met name genoemde personen nimmermeer één voet in Holland of in Den Haag te zullen zetten, was uit een wereldsch oogpunt eene nog grootere misdaad dan die, waaraan hij zich in de akte van 18 Februarij 1760 schuldig bekende. De strijd tusschen

vader en dochters was een privaat, het schenden der gedane belofte een publiek schandaal; en het kan niet verwonderen, dat de Staten, eenmaal van den waren stand der zaak door den Hertog van Brunswijk onderrigt, tot het besluit kwamen, - gelijk zij in hun geheim besogne van 28 April 1761 werkelijk deden, - dat zoo lang Van Haren zich niet gezuiverd had, hij in hunne vergadering geene zitting meer behoorde te nemen.

De eenige persoon van gewigt, die in dezen geacht kan worden, door eene partikuliere veete tegen Onno Zwier gedreven te zijn, is de Hertog van Brunswijk. Van den kolonel Van der Dussen spreek ik niet, omdat zoo de Hertog niet op hunne hand was geweest, noch deze Van der Dussen, noch de andere, Van Haren's zwager, iets zouden hebben kunnen uitrigten. Mij is het niet bekend, dat iemand tot hiertoe

het ware karakter van dien dikken Hertog, zoo als hij in de wandeling genoemd werd, doorgrond heeft; en onze eenige historicus van naam, die zich aan eene proeve van dien aard waagde, is in het algemeen gesproken, hoewel hij omtrent dit bijzonder onderwerp door zijne vroegere relatien met het hof van Willem V goed ingelicht kan zijn geweest, te partijdig, om met vertrouwen op zijn advies te kunnen afgaan. Bilderdijk (want hem bedoel ik) verhaalt omtrent den Hertog sommige pantagruëlieke horreurs, die hier niet behoeven oververteld te worden, en geeft voorts in ronde woorden te verstaan, dat de Hertog, in de hoop dat zijne voogdijschap te eeniger tijd een stadhouderschap worden zou, den jongen Erfprins ‘gedebaucheerd’ heeft. Daar staat evenwel tegenover, dat Prins Willem IV, die wel goed van vertrouwen was, maar voor het overige van

zeer nabij de wereld kende, - men herinnere zich de eervolle wijze, waarop over hem uit dat oogpunt in de Engelsche mémoires van zijnen tijd gesproken wordt, - veel met den Hertog ophad, hem als een eersten militairen kop beschouwde, en op zijn sterfbed hem aan Prinses Anna als haar besten raadsman aanbevolen heeft.

Ik wil echter aannemen, - hierover nader, - dat de Hertog van Brunswijk, hetzij om politieke, hetzij om persoonlijke redenen, er schik in heeft gehad, Onno Zwier eene dier kladden aan te wrijven, waarvan een publiek persoon zich niet herstelt. Ook wil ik gelooven, dat de Friesche afkomst der Van Harens door de edelen van het Haagsche hof nooit als eene aanbeveling is beschouwd; zoodat toen eerst de Prins en een tiental jaren daarna de Prinses gestorven was, de voormalige vrienden

en vertrouwelingen uit het Noorden geacht moesten worden, hun besten steun verloren te hebben. Eindelijk: ik wil het er voor houden, dat Onno Zwier gelijk heeft, wanneer hij in zijne Deductien beweert, dat zijne onvermoeide werkzaamheid, zijne toewijding aan de publieke zaak en de toon van gezag dien hij aan dat gevoel ontleende, zijnen schoonzoon Van Sandick en zijn aanstaanden schoonzoon Willem van Hogendorp, een doorn in het oog zijn geweest, en deze heeren den naam van hunne eigen vrouwen niet te goed hebben geacht, om zich van haar getuigenis als een middel tot wraakoefening tegen den gehaten schoonvader te bedienen.

Doch daar blijft het bij. Niet alleen is van eene eigenlijk gezegde zamenspanning, ten doel hebbend Onno Zwier tot iederen prijs uit Den Haag en uit zijne ambten te verdrij-

ven, nooit iets positiefs gebleken; maar reeds alleen de onderstelling, dat de Staten Generaal, met den raadpensionaris Stein aan het hoofd, daarin de hand zouden gehad hebben, maakt den indruk eener fabel. Menigwerven is door Onno Zwier in zijne memorien van verdediging het woord komplot gebruikt, maar verder dan het woord is hij nooit kunnen komen; en wie het hem thans hoort bezigen, nu sedert meer dan eene eeuw den hartstogten het zwijgen is opgelegd, denkt onwillekeurig aan de monomanie van een dier zonderlingen, welke het perpetuum mobile of de kwadratuur van den cirkel beweren gevonden te hebben.

Mijns inziens hebben dan ook de Staten Generaal, toen zij Van Haren tot nader order den toegang tot hunne vergadering ontzegden, onberispelijk gehandeld; en wie den armen Onno Zwier in zijne Deductien de quasi-ver-

standige en quasi-liefderijke redenen hoort opgeven, waarom hij in duplo het certificaat zijner schande kopieerde en teekende, vindt in de zwakheid zijner argumenten, - zijner uitvlugten, moest ik zeggen, - eene reden te meer om zich aan de zijde der Staten te scharen. Een proefje van die hopelooze verdediging mag hier niet ontbreken:

‘De Deducent zag dat papier (hetwelk de kolonel Van der Dussen hem wilde doen overschrijven en door zijne handteekening bekrachtigen) in, doorliep het, wierp het, met de indignatie en verachting, die het verdiende, op zijn lessenaar, en verzocht den kolonel Van der Dussen om 's anderen daags eens weder te komen.

Na zijn vertrek begonnen de Deducent en zijn vrouw, doodelijk bedroefd van te zien tot wat extremiteiten hunne eigene kinderen en

derzelver godvergeten raadslieden hen wilden brengen, te overleggen, wat conduite aan hen nu paste, of noodzakelijk was om een schrikkelijk publiek eclat voor te komen, hetgene, zonder eene buitengewone toegevendheid van hun kant, onvermijdelijk was.

De Deducent zag wel, dat dit Geschrift onzinnig, absurd en contradictoir was; hij zag ook wel, dat al had het geschrift zoodanig opgesteld geweest, dat het in regten had kunnen subsisteren, het echter van zelf nul was en van geene de minste waardye of kracht kon zijn door de omstandigheid van de dwang en bedreigingen, waarmede hetzelfde werd geëxtorqueerd. Maar zijn geheele leven lang eene onbesmette reputatie gehad hebbende, kon hij niet resolveren om tot een pas te komen, die bij al degenen, die van de actuële situatie, waarin men hem en zijne familie had weten

te brengen, niet waren onderrigt of zelven geene ouders waren, voor eene groote onvoorzigtigheid moest passeren en alleen konde worden geapprobeerd door diegenen, die door de ondervinding weten voor wat efforts een teerhartig vader capabel is om drie kinderen te behouden, en hoe ver zich de zwakheid van het ouderlijk hart uitstrekt, om die kinderen hun uiterste elende en ongeluk voor te komen, die zeker waren door de omstandigheden, in welken die ongelukkigen, door seduktie, haat en ambitie waren geworpen.

Hier kwam bij dat des Deducent's vrouw, met de koorts op hare bleeke lippen, ziek, zwak, doodelijk ontsteld, en als verwilderd, zich voor de knieën van haar man smeed, en hem met gevouwen handen en schreijende oogen, om alles wat hem lief was, om haar die zij wist zijn liefste schat op aarde te zijn,

om haar verstand, om haar leven te behouden, om Gods wil bad en smeekte, van na te schrijven en te teekenen al wat men wou^{*)}, want dat zij bij geene mogelijkheid langer noch gezonde hersenen, noch het leven konde behouden; tegelijk met de gedurige verbeelding van drie onteerde kinderen, een vermoord man, schoonzoons door beulshanden op 't schavot gestraft, en zeven ongelukkige kinderen (misschien binnen korten tijd ouderlooze weezen) door oneindige processen in de uiterste armoede gedompeld.'

Na op die wijze gedurende eenige foliobladzijden zichzelf en zijne lezers met honderd

*) Men verbeelde zich eene vrouw, eene moeder, die zelve haren man smeekt, zich schuldig te bekennen aan het onteeren van zijne en hare dochters! Wat Onno Zwier hier van Adeleide verhaalt, zijn even zoo vele tastbare leugens.

drogredenen te hebben gepaaid, komt hij eindelijk tot de onopregte bekentenis, dat hetgeen hem bewogen heeft te teekenen, geweest is bezorgdheid voor het leven van zijne vrouw en voor het geluk van zijne kinderen:

‘Na zeven uur kwamen de heeren Van der Dussen en De Rooy; en de Deducent, na twintigmaal en meer te hebben geprotesteerd van 't geweld, dat men hem aandeed met hem te dwingen om zulk een extravagant papier te moeten copiëren, of zijn vrouw en tien kinderen in zulk een imminent gevaar van leven, eer en tijdelijk welwezen te zien; na twintigmaal en meer de pen te hebben weggesmeten en van 't papier weggegaan te zijn, en iedermaal door den kolonel Van der Dussen wederom bij hetzelfde te zijn gebragt, die hem telkens voor oogen hield en repeteerde dat zijn leven in het allergrootste gevaar was;

dat het huwelijk van Caroline, in wat staat zij mogt wezen^{*)}, afgebroken wierd; dat drie van zijne eigen kinderen voor altoos verloren gingen; dat de ruïne van zijne vrouw en kinderen door processen onvermijdelijk was; die hem den slaat van zijne vrouw vertoonde, die half dood, in een armstoel zittende, hierbij assisteerde: de Deducent had eindelijk de zwakheid van te cederen aan de vrees van zijne vrouw te verliezen, of ten minsten, haar te gelijk met zijne en hare tien kinderen ongelukkig te doen worden; en hij deed deze afgedwongen pas voor hen, dewijl dit het eenige middel was om hen allen te behouden.’

Zij die uit Onno Zwier's gedichten en pro-

*) Het stilzwijgend overnemen door den vader van deze schandelijke en door niets gemotiveerde verdachtmaking van de dochter, bewijst op nieuw hoe geweldig in de familie Van Haren de hartstogten kookten.

zaschriften zijn karakter hebben leeren kennen en in die opvatting door Halbertsma's anekdotische geschiedenis der Van Harens versterkt zijn, bezitten de zedelijke gewisheid dat zoo hij zich onschuldig had gevoeld, hij dat kunstmatig sentiment en die valsche redeneringen versmaad en met een *souverain mépris* bedreigingen zijner vijanden getrotseerd zou hebben. Het smart hen, zulk een uitnemenden geest en in de meeste opzigten zoo nobel karakter, als een gevangen leeuw, brullend en zich met den staart de lendenen beukend, het enge hok te zien op- en nederschrijden. Maar niemand, die alleen met de feiten te rade gaat, kan hem vrijspreken.

De Staten van Friesland hebben eene flauwe poging in dien zin aangewend. Zij zijn er tegen opgekomen, dat de resolutien betreffende Onno Zwier uit het geheime in het openbare regis-

ter der Generaliteit waren overgebracht en hebben voorts ontkend, dat men bevoegd was geweest, in strijd met hun creditief, Onno Zwier te verbieden te compareren ter plaatse, waar *zij* goedgevonden hadden hem te zenden. Doch de Staten- Generaal lieten zich zoo min door de eene als door de andere chicane van het spoor brengen en schreven aan die van Friesland terug hetgeen mij toeschijnt de schuld van Onno Zwier boven iederen twijfel te verheffen.

IV

Als een voor de nagedachtenis van Onno Zwier van Haren zeer bezwarend stuk noemde ik zoo even een besluit der Staten-Generaal van 11 Junij 1761, gekleed in den vorm van een antwoord aan de Staten van Friesland. Het gebeurde wordt er juist zoo in verhaald, als wij zelven, verbeeld ik mij onwillekeurig, indien wij lid der vergadering en gedurende eene reeks van jaren Onno Zwier's ambtgenooten geweest waren, het ver-

haald zouden hebben. Hier zijn geene haatdragende dochters of ligtzinnige schoonzonen, geene zwagers zonder karakter, geene schoonzusters zonder zeden, geene vrienden zonder trouw. Het slecht gezelschap, waarin Van Vloten's voorstelling ons verplaatst en uitsluitend verplaatst, is afwezig. De voor schuldig gehoudene wordt bejegend met al de onderscheiding, waarop zijn tot hiertoe onbesproken wandel hem aanspraak geeft, en wij zien het beweerd misdrijf meer met eerbiedige huivering aanduiden, dan het onder woorden gebragt of gekwalificeerd wordt:

‘Dat het ruim een jaer geleden is, wanneer alhier ysselyke geruchten ten laste van gemelden Heere van Haren zijn ontstaen en geëclatteerd, als of de zelve begaen zoude hebben eene ongehoorde misdaed, waer van de natuur een afschrik heeft; welke geruchten, schoon moge-

lyk in de Provincie Vriesland zoo zeer niet verspreid, alhier gemeen geworden zynde, zeer veel impressie ten zynen nadeele hebben verwekt, en merkelyk geconfirmeerd zyn geworden door de schielyke retraite en absentie van gemelden Heere, daer op gevolgd, in een tyd, dat zyn belang deszelfs presentie alhier scheen te vereischen; dat, na verloop van een jaer tyd gemelde Heer alhier wederom verschenen zynde, en, op den 15 April laetstleden aen hunne H.M. gepresenteerd hebbende een nieuwen Brief van Credentie, om Sessie te nemen ter Vergaderinge van hunne Hoog Mog., wel eenige bedenckelykheden by vele Leden in de Vergadering geweest zyn, of een Heer, onder zoo sterke suspicien gevallen, en op welken een ieder het oog hadt, behoorde te worden geadmitteerd; doch dat hunne Hoog Mog., echter, considererende dat dezelve met een Brief

van Credentie op nieuw was voorzien, na dat een jaer verlopen was dat die geruchten het eerst waren ontstaen, uit respect voor hooggemelde Heeren Staten, gemelden Heer op de gewone wijze hebben geadmitteerd en aangenaem verklaerd, gelyk hy dan ook Sessie heeft genomen, en eenige dagen achtereen ter Vergaderinge is gecompareerd, hoewel, uiterlyk, met minder aggrement voor zich zelven, dan by zijne vorige Sessien heeft genoten, om dat vele Leden uit hunne gedachten niet konden stellen alle de nadeelige discoursen, die op dit subject dagelyks, en zelfs onder de Gemeente, ten nadeele van gemelden Heere, werden gevoerd: tot dat, op den 28 April, laetstleden, is voorgevallen dat de Heer Raedpensionaris van Holland, uit naem van zyne Hoogheid, den Heere Hartog van Brunswyk, aen de Heeren Hoog Mog. Gedeputeerden, heeft voorgedragen

het gene hem door den Collonel van der Dussen was bekend gemaekt, wegens eene schriftelyke Acte, door gemelden Heere van Haren met zyne eigen hand tweemalen geschreven, geteekend en gezegeld, waar by gemelde Heer verklaert zich by zyne Familie in gefundeerde verdenkinge te hebben gebragt van zich schuldig te hebben gemaekt aen het Crimen *tentati incestus* met twee van zyne Kinderen, en dat tentamen tot zyn leedwezen aen zyne Familie te hebben moeten bekennen, belovende en hem verbindende, en wel *sub poena convicti et confessi*, dat hy zich, uiterlyk op Donderdag daer aen, zoude begeven buiten de Provincie Holland, en binnen dezelve Provincie, op gelyke poene, als voren, nooit wederom zoude komen dan met schriftelyke Consent en Goedvinden van de Heeren Hendrik van der Dussen, Johan Alexander van Zandyk en Willem van Hogen-

dorp, of die van dezelve alsdan in leven zouden zyn. Dat op het gezicht van deze Acte, alle de Leden van het secreet Besoigne met onsteltenis zyn aengedaen geworden: dat vele reflexien daer op zyn gevallen, en verscheidene gedachten zyn geopperd, op wat wyze men in dezen zoude moeten handelen; maar dat al wederom het respect voor hooggemelde Heeren Staten en voor derzelver Brief van Credentie geprevaleerd heeft boven mesures, die men meende dat in zoo een ongehoord geval met recht zouden hebben kunnen en behooren werkstellig gemaekt te worden, en dat men gemeend heeft, den zachtsten weg inslaende, best te zullen doen, met alleen aen gemelden Heere van Haren, door zyn Heer Mede-Gedeputeerde, kennis te doen hebben van de Consideratien, daer op gevallen, met verdere aenduidingen aen den zelve, ingevalle hy zich zoude

mogen onderwinden desnietteenstaende, in hunner Hoog Mog. Vergadering te verschynen of aen hunne Hoog Mog. te presenteren een nieuwen Brief van de Heeren Staten of Gedeputeerde Staten van Vriesland om in eenig Generaliteits Collegie Sessie te nemen, dat alsdan van het voorsz. gecommuniceerde, uit naem van zyne Hoogheid, en van de voorsz. Acte, kennis zoude worden gegeven aen de volle Vergadering van hunne Hoog Mog., om derzelver goedvinden daer op te verstaen, en voorts de zaak over te laten aen de dispositie van de Heeren Staten van Vriesland.

Dat het dus vreemd moet voorkomen, dat hooggemelde Heeren Staten, by hunne Missive, de zaak zoodanig voorstellen, als of gemelde Heer Van Haren bij de Heeren, hunner Hoog Mog. Gedeputeerden, ter gelegenheid van eene beschuldiging, tegens hem ingebracht, was ge-

weerd uit de Vergadering van hunne Hoog Mog. en verdere Generaliteits Collegien; want hy niet geweerd is uit de Vergadering van hunne Hoog Mog. of eenige Generaliteits Collegien, maer hem alleen is aengezegd dat, zoo hy ter Vergaderinge wilde verschynen, of zich presenteren om in eenig Generaliteits Collegie gecommitteerd te worden, alsdan van de geheele zaak, die tot nog toe secreet was gehouden, aan de volle Vergadering kennis zoude worden gegeven, met vertooninge van de bovengemelde Acte; en dat dit niet geschied is ter gelegenheid van eene beschuldiging, tegens hem ingebracht, maer op eene ACTE VAN SCHULDBEKENTENISSE, door hem zelf tweemalen geschreven, geteekend en gezegeld.

Dat, ingevalle gemelde Heer van Haren aen den Heer, die hem deze Aenzegging heeft gedaen, mondeling hadt geantwoord, dat de voorsz.

Acte een valsch en getingeerd Instrument was, de zaak eene nadere deliberatie zoude hebben gerequireerd; maer dat gemelde Heer van Haren, op de gedane insinuatie heeft moeten bekennen dat de Acte met zyne eigen hand tweemalen geschreven, geteekend en gezegeld was geworden, en dat, gevolgelyk, de zelve niet dan voor EENE WETTIGE ACTE konde worden gehouden; dat gemelde Heer van Haren aen de gedane insinuatie ook heeft gedefereerd, en daer op geantwoord, dat, dewyl hy genoodzaekt was een party te kiezen, hy geresolveerd was zich te begeven naer de Provincie Vriesland, om zich aldaer voor het Hof van Justitie ter purge te stellen, zoo als hy dan ook daer op naer Vriesland is vertrokken, en zich aen het Hof ter purge heeft gesteld, waer door hy zich zelven *sub reatu* heeft gebragt: dat al het gene tot hier toe was voorgevallen, met

zoo veel menagement en discretie, en met zoo veel egards voor hooggemelde Heeren Staten, zijnde behandeld, als in eene zaak van die natuur heeft kunnen geschieden, het gepasseerde in een secreet Besoigne zoude zyn gebleven, en geenzins publicq gemaakt, maer dat het zelve menagement en discretie niet langer geobserveerd heeft kunnen worden, na dat gemelde Heer van Haren die zaak door eene Deductie, WAER IN DE VOORSZ. ACTE, DAER HET ALLES OP AENKOMT, NIET HEEFT GEÏNSEREERD, zelf waereldkundig heeft gemaakt, en, hoewel het contrarie voorgeeft, inderdaed *ad populum* heeft geprovoceerd; het welk de Heeren, hunner Hoog Mog. Gedeputeerden, in de noodzakelykheid heeft gebragt om alles te openbaren aen de volle Vergadering van hunne Hoog Mog., met dat gevolg, dat hunne Hoog Mog. hebben goedgevonden al het geen dienaengaen-

de in het secreet Besoigne is voorgevallen, en geresolveerd op den 28 en 29 April, en 1, 12 en 18 May dezes jaers, uit het secreet Register over te brengen in het ordinaris Register van hunner Hoog Mog. Resolutien, waer door het niet *schynt* dat het zelve door hunne Hoog Mog. is geapprobeerd, maer ten klaersten en duidelyksten *blykt*, dat hunne Hoog Mog. op de zelfde wyze gedacht hebben in de volle Vergadering als in het secreet Besogne.

Dat hunne Hoog Mog. ook niet twyfelen, of al het geen hieromtrent gedaen is, zal de volkomen goedkeuringe van alle de Bondgenooten erlangen, gelyk het reeds die van de Heeren Staten van Holland en Westvriesland heeft weggedragen, en met reden mogen presumeren, dat in Vriesland zelf, by alle de Leden van de Regeringe, daeromtrent niet op

die wyze gedacht wordt, als by bovengemelde Missive wordt gedaen.’

De meeste historici zullen, geloof ik, met mij van oordeel zijn, dat bij het ontbreken van elk afdoend argument, hetwelk Onno Zwier tot zijne verdediging had kunnen aanvoeren, deze brief der Staten Generaal het zedelijk bewijs van zijne schuld voltooit, en de kritiek na dezen alleen nog heeft te verklaren, hoe uit zulk eene onzuivere bron zulk een krachtige stroom van reine poëzie is kunnen voortkomen.

V

Tot regt verstand der litterarische werkzaamheid van Onno Zwier van Haren is geene uitgebreider kennis aangaande het door hem aanhangig gemaakt proces noodig, dan mijn lezer thans bezit. Doch alvorens ik eene poging aanwend om Onno Zwier's dichterlijk talent nader te bepalen, behoort aandacht te worden geschonken aan dat van zijn ouderen broeder.

De lage stand der Nederlandsche letteren

in de tweede helft der 18de eeuw in aanmerking genomen, maakt Willem van Haren onwillekeurig den indruk van een adelaar. Te onzent ontlook in dat tijdvak de studie der geschiedenis, op de oudheidkunde geënt. Het was de aanstaande bloeitijd der Alkemade's en der Van Loons; Wagenaar bereidde in stilte zijne populaire vaderlandsche historie voor; Kluit bestudeerde uit de bronnen den oudgrafelijken tijd; Huydecoper stak allen de loef af door zijne met vernuft en goeden smaak gepaarde geleerdheid. Doch met de poëzie stond het in die dagen, Huydecoper's eigen dichterlijke proeven niet te na gesproken, slecht geschapen. Alleen te Amsterdam bloeide onder den scepter van Feitama eene soort van dichtschool, waaruit ook het echtpaar Van Winter-Van Merken te voorschijn kwam, en wier sprekendste karaktertrek de navolging van Vol-

taire was: niet van den echten Voltaire, met inbegrip van zijne kritiek, zijne ironie, zijn haat en zijn cynisme, maar van den konventionelen aartsvader van Ferney, helden- en treurspeldichter van beroep. De eenige nog overgebleven nagalm dier zuiver formele litteratuur, welke het voornamelijk om zuivering der taal, niet om uitstorting van het gemoed of om verovering eener wereld van gedachten te doen was, wordt gevonden in de psalmberijming van 1772, thans nog in Nederland en in Indie bij de openbare godsdienstoefeningen der Hervormden in gebruik.

Opmerking verdient het, dat eenerzijds Huydecoper de eenige Nederlandsche litterator dier dagen geweest is, met wien men Willem van Haren briefwisseling ziet houden, en deze aan den anderen kant de vereering van Voltaire tot een uiterste heeft gedreven, waarvoor zelfs

Feitama den hoed moest afnemen. Tot voltooiing van het beeld dient er bijgevoegd, dat de vertaling van een dozijn psalmen voor kerkgebruik, ondernomen op verzoek van den griffier Fagel, Willem van Haren's laatste dichterlijke uitspanning is geweest. Zoo zien wij hem te gelijker tijd zich én mede voortbewegen in den stroom zijner dagen, - een voltairianisme, bestaanbaar met een levendig geloof aan de alleen zalmakende christelijke openbaring en zamengaande met opregte bijbelvereering, - én door het aristokratische zijner letterkundige betrekkingen in Nederland (in Frankrijk stelde hij zich met de minder aristokratische van den heer Clément tevreden) zich boven de groote slaafsche schaar zijner tijdgenooten verheffen. De meening te hebben gevraagd van een beoordeelaar als Huydecoper, - die daad zal Willem van Haren steeds tot eer verstreken-

ken, ook al was Huydecoper toen nog niet de kritische Herkules van later jaren.

Twee beroemde Fransche namen zijn van Willem van Haren's naam onafscheidelijk geworden: die van Voltaire, door een klein maar uitgelezen lofdicht, hetwelk in alle levensbeschrijvingen te vinden is, en die van Mirabeau, door de relatie met Mad^e de Nérac. Is men van oordeel, dat laatstgenoemde weg juist niet de aanbevelenswaardigste is om tot eene positie in de wereldgeschiedenis te geraken, ook van elders is het genoeg bekend, dat ingetogenheid te geener tijd de hoofddeugd van onzen dichter geweest is. Diens huiselijk leven vertoont eene aaneenschakeling van elenden, wier echo in een schoonen en aandoenlijken lierzang voor alle volgende geslachten bewaard zou blijven:

Helaas! helaas! hoe vlieden onze dagen,
 Hoe spoedt zich ieder uur met onzen luister heen!
 Hoe flauwe vreugd, hoe bittre plagen,
 Hoe min vermaak, hoe veel geweent!

O dierbaar perk van drie tot zeven jaren,
 Als ieder voorwerp 't oog bekoort, het harte streeft;
 Och of ze zonder einde waren,
 Als alles lacht, als alles speelt!

Beminlijk kind, speel, nuttig u dees dagen,
 Want 's werelds grootheid schaft aan ons 't genoegen niet,
 Dat u door uwen houten wagen
 En door uw kaarten huis geschiedt...

Somwijlen rukt, vóór 't eind van uwe dagen,
 Fortuin uw staat terneër, gelijk men in het woud
 Een hoogen eik, omver geslagen,
 Na 't woeden van den wind aanschouwt.

Dan wordt een dwaas op uwen stoel verheven,
 't Geweld verwoest uw erf, de laster verft uw kleed,
 Geen vriend durft zich naar 't huis begeven,
 Daar 't bleek gebrek den vloer betreedt.

Al die dichterlijke trekken zijn aan de werkelijkheid ontleend, en toen Van Haren ze opschreef, waren het louter persoonlijke herinneringen of persoonlijke voorgevoelens, waarin

zijne poëzie hare pen doopte. Het leven moede, mengde de ambassadeur der Vereenigde Provinciën bij het Brusselsche hof zich zelven den giftbeker en moest, daar zijne nalatenschap door de erven geabandonneerd werd, op 's lands kosten worden begraven. De Haagsche vrienden, weleer zijne benijders, waren even zoo vele haters geworden, en zoo aan het werk zijner lasteraars, die hem beschuldigden als ontvanger-generaal in Friesland 's lands penningen zich te hebben toegeëigend, nog iets ontbrak, werd het door dieven en plunderaars aangevuld. Zes jaren nog sleepte hij na het dichten van dien lierzang een leven voort, hetwelk hem zelven tot last was geworden en voor niemand eenig voordeel of eenig genoegen meer opleverde. ‘Démosthène au Conseil’ en ‘Pindare au Parnasse’ had in 1743 Voltaire hem geprezen; ‘la grandeur d'un Batave

est de vivre sans maître', had hij er bijgevoegd. Twintig jaren later had de vrijheidlievende Batavier even zoo vele meesters als schuldeischers, en vormden zijne echte en onechte kinderen, met eene tweede vrouw zonder zeden aan de spits, eene uitgehongerde schaar, met lierzangen noch redevoeringen te verzadigen.

Nog geen dertig jaren oud, in Mei 1737, trouwde Willem Van Haren voor de eerste maal eene Engelsche, elf jaren ouder dan hij en in eene ondergeschikte betrekking bij de hofhouding van Prinses Anna geplaatst. Marianne Charles, zoo heette zij van zich zelve, wordt om haar karakter hoog geroemd en was van de zijde des dichters het voorwerp eener omslagtige en breedsprakige (zie den bundel minnebrieven in het provinciaal archief van Friesland), maar ridderlijke genegenheid. Echter

kon zij hem slechts een tiental jaren boeijen. Vóór zijn huwlijk met haar, dat zonder kinderen bleef, had hij er twee bij zekere Maria Crullers, eene Leeuwarder hellebaardiersdochter; vóór haren dood drie bij de kapiteinsdochter Anna K.L. Natalis, die naderhand zijn wettige vrouw werd en hem nog twee kinderen schonk. Eene dier onechte dochters van Natalis moet Mad^e de Néráh geweest zijn. Van de twee kinderen van Maria Crullers, een jongen en een meisje, studeerde de zoon voor advokaat en geraakte, naar het schijnt, met veel moeite naar Indie; de dochter trouwde met een luijen en dommen luitenant en kreeg acht kinderen. *Toute cette marmaille*, zooals Rousseau zich uitdrukt, leefde op Zijner Excellentie's zak en moest, toen de berooide ambassadeur de oogen sloot en zijn boedel te aanvaarden een gewisse ondergang zou zijn

geweest, in alle rigtingen een goed heenkomen zoeken.

De zoo even aangehaalde strofen leveren het bewijs, dat Willem Van Haren een dichter van den echten stempel is geweest, vol gevoel, oorspronkelijk, klassiek van zegswijze en een toonkunstenaar in de taal. Maar hij heeft niet vele verzen gemaakt gelijk dat ééne. Van zijne lierzangen, welke bijna zonder uitzondering eene politieke strekking hebben, - zooals die *Leonidas*, waarmede hij zich beroemde een legerkorps van 20,000 man op de been te hebben gebragt, - maken de meesten den indruk, welsprekende dagbladartikelen te zijn geweest, thans alleen nog merkwaardig uit het oogpunt van den versbouw en van de intieme vaderlandsche geschiedenis dier dagen. Ook zijn heldendicht *Friso* is, hetzij men aan de tweede of aan de eerste uitgaaf de voorkeur geeft, meer

een gelegenheidsvers in tien of twaalf boeken, dan een dier meesterwerken, waarop het genie voor alle eeuwen zijn stempel drukt. Bilderdijk, wiens eigen smaak zich in dezelfde school als die van Willem van Haren gevormd had, noemde den *Friso* ‘in alle opzichten een schoon stuk.’ Doch die uitspraak geldt alleen voor de vakmannen in de poëzie, die genoeg verstand hebben van versifikatie en kompositie, om ook in het onvolkomene de verdienste der inspanning of der overwonnen moeilijkheid te waarden. Waarlijk onsterfelijk is onder Willem van Haren's gedichten allen de ode *het Menschelijk Leven*, die hoewel niet in elke strofe en elke uitdrukking even krachtig, nogtans met haar hooge en breede vlugt, haar vollen toon en haar onmiskenbaren zielekreet, onze geheele 18de eeuw als overstemt en achter zich laat.

VI

Slechts eenige oogenblikken verwijlden wij bij Willem van Haren's letterkundige nalatenschap. Iets minder vlugtig zullen wij bij die van den jongeren broeder hebben stil te staan. Willem was bovenal de dichter zijner tijdgenooten; Onno Zwier die van het nageslacht. Wie zijn beeld wil schetsen, - schetsen met de geschiedenis der akte van 18 Februarij 1760 tot achtergrond - kan niet met hier en daar een lossen trek volstaan.

De ligchamelijke schoonheid was in het geslacht der Van Haren's erfelijk, en Onno Zwier schijnt daarvan ruim zijn deel gehad te hebben. Te oordeelen naar het eenige portret (geloof ik) dat van hem bestaat en dat genomen is naar de schilderij van het Akensch vredeskongres, waarheen hij met vier andere Nederlanders in 1748 werd afgevaardigd, had hij een schander gelaat, met heldere doordringende oogen, eer spotachtig dan zachtmoedig van uitdrukking. Hoog van gestalte, was er daarbij iets in zijn voorkomen dat ontzag inboezemde en op een afstand hield. Men leest omtrent hem in berigten uit de tweede hand, doch van ooggetuigen afkomstig (Halbertsma's *Naoogst* bedoel ik, II 435, 436): 'De gloed eener blozende gezondheid lag op zijn krachtig en door de regelmatigste trekken gekenmerkt gelaat; zijn doordringend, uitvorschend oog, verkon-

digde eene mannelijke en aldurvende ziel. Kloek van gestalte, breed van bouw, deftig in zijne bewegingen, stak hij onder alle zijns gelijken als een koning uit.'

Mevrouw Van Haren, - de welbekende Adeleide, - was in haren tijd eene beroemde schoonheid; niet zenuwachtig, maar eene moeder van elf welgebouwde zonen en dochters, waarvan zij er tien zelf heeft gezoogd. Nog op haar veertigste jaar, omringd van een achttal spruiten, zag zij er uit als een jong meisje; eene bijzonderheid waarop Onno Zwier zinspeelt, wanneer hij in den 23sten Zang der *Geuzen*, bij de aanroeping van Adeleide's naam, van zijne oogen zegt: 'Zij zien wel niet' (want de dichter was toen reeds 63 jaren oud en mevrouw Van Haren slechts vijf jaren jonger dan hij):

Zy zien wel niet die frissche wangen,
Daar roos en lelie voor verdween;

Daar, by de schoonheid, jeugd gevangen,
En veertig jaar gekeetend scheen.

Aan deze bloeiende gezondheid is het te danken geweest, dat de kleine Prins Willem V, toen de geneesheeren Prinses Anna ontraden hadden hem zelf te zoogen, gezeten op de ééne knie van mevrouw Van Haren, terwijl zij op de andere haar eigen zoon Duco hield, desniettemin het noodige vond om zijn jeugdigen en stadhouderlijken honger te stillen.

Nog eene andere familie-anekdote.

In den zomer van 1754 kwam Prinses Anna, sedert drie jaren weduwe van Willem IV, als naar gewoonte met hare beide kinderen eenige weken in Friesland doorbrengen, op het Oranjewoud. Ingelijks als naar gewoonte logeerde bij die gelegenheid de familie Van Haren, ter wille van de Prinses, op een klein buitengoed in de nabijheid; en de kinderen van On-

no speelden of wandelden iederen dag, onder het geleide van freule Amelia, de schoone zestienjarige oudste dochter, - naderhand mevrouw Van Sandick, - met den kleinen Prins Willem en de kleine Prinses Caroline. Op eene dier wandelingen, die bij warm weder wat ver was uitgevallen, kreeg Willem een hevigen dorst en dwong (hij was toen een kind van een jaar of vijf zes) telkens om drinken. Nergens in den omtrek was water te bespeuren. Eindelijk komt men bij eene modderige veensloot, wemelend van amfibiën. De kleine Prins schiet ijlings toe en wil met beide handjes scheppen. De hofbedienden houden hem terug, bidden en smeeken; maar de tegenstand verdubbelt de begeerte; de Prins ontworstelt zich aan de bevroese handen; hij wil en zal drinken. Daar komt Amelia toegeschoten. Zij plaatst zich voor de sloot, verheft zich in hare

volle lengte, ziet den Prins in de oogen en gelast hem op hoogen toon, het water onaangeroerd te laten. Nog bijna veertig jaren daarna herinnerde de Prins zich dit kleine voorval in al zijne kleuren en vroeg, bij gelegenheid eener audientie in Den Haag, aan jonkheer Willem Anne, een van Onno's zonen, die insgelijks als kind bij het tooneel tegenwoordig was geweest: 'Weet je nog wel van die wandeling, toen uw oudste zuster mij verbood uit de sloot te drinken? Nooit vergeet ik die oogen; de dorst verging er mij van.'*)

Niet-alleen in Onno Zwier's gedichten, maar ook in zijne prozaschriften, - thans door 's heeren Van Vloten's goede zorgen voor het eerst bij elkander gesteld - treft men enkele gezegden of opmerkingen aan, die met één

*) Halbertsma's *Naoogst*, II 460, 461.

trek zijne geheele denkwijze teekenen. In zijn Leven van den gouverneur-generaal Camphuis begint eene periode aldus: ‘Abou Hassan, koning van Golconda, had het ongeluk *van zeer weinig verstand met zeer vele schatten te bezitten.*’ Een weinig verder leest men: ‘Aureng-zaïb, de groote Mogol, zijnen vader, zijne drie broeders, benevens hunne zonen, aan zijne heerschezucht opgeofferd hebbende, had zichzelven nu de boeteveerdigheid opgelegd van nooit iets anders tot voedsel te nuttigen als kitchéri (een soort van slaboontjes) en water: en hij zag dit aan als een gepast middel *om zich met de Godheid te verzoenen.*’ Nog een weinig verder: ‘Camphuis besteedde den weinigen tijd, dien hem de zaken te Batavia overlieten, òf in 't nagaan van de burgerlijke geschiedenissen van Indien, òf in 't opzoeken en navorschen van alles wat de natuurlijke historie van die kli-

maten betrof: in één woord, met zich in de wetenschappen te oefenen, zoo veel de onwetendheid welke om hem heerschte zulks toeliet. Maar dit had hem minder bemind, of om de zaak bij haren waren naam te noemen, gehaat gemaakt bij zijne Mede-Raden, wier omgang hij buiten den Raad, niet meer zocht dan voor zoo ver volstrekt noodzakelijk was: *waarschijnlijk* omdat de onderwerpen van zamenspraken, aan die Heeren aangenaam, hem verveelden, en dat de stoffen, daar hij van hield te spreken, bij henlieden onverstaanbaar waren.'

Nergens evenwel ligt dat stil-satirieke, met diepzinnigheid en belezenheid gepaard, - een der eigenaardige trekken van zijnen geest - voor den opmerkzamen lezer zoo duidelijk bloot, als in den volgende weinig bekenden brief van hem, uit Wolvega in Friesland (zijn gewoon verblijf sedert hij van het staatstooneel

was afgebonsd) in 1775 geschreven aan professor Te Water, toen nog predikant te Vlissingen:*)

WelEerwaarde Heer,

Uw WelEerwaarde's allervriendelijkste laatste had eerder moeten beantwoord worden; en ik zou die pligt ook eerder voldaan hebben, zoo de verafgelegenheid van Wolvega van groote steden niet was geweest de oorzaak dat ik niet vóór laatstleden zaterdag het vierde deel van de verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap heb mogen ontvangen. Ik heb aanstonds Uw WelEerwaarde's werk**) in hetzelfde gezocht, gevonden, en, volgens mijne verwachting, met het uiterste genoegen gelezen: waarna ik het tot onderwijs heb aanbe-

*) Hareniana, bladz. 186.

**) Er is spraak van Te Water's verhandeling tegen het begraven in steden en kerken, toen een onderwerp van den dag.

volen aan die van mijn familie die hunne ledige uren aan lezing besteden. Maar niettegenstaande de gezonde rede die er in blinkt, de menschlievendheid die er in doorstraalt, de studie welke er in praalt, en de kracht en zenuw van oorzaken in weinig woorden, in een tijd dat de meeste hedendaagsche voortbrengselen in vele woorden weinig zeggen; niettegenstaande dit alles vrees ik dat er twee groote steden zijn, alwaar Uw WelEerwaarde's wijze aanmaning van weinig uitwerking zal wezen. De eerste is Lima, in Peru. Dit augureer ik omdat Frezier, die er in 't begin van deze eeuw is geweest, verhaalt dat ten tijde van zijn aanwezen aldaar twee partikulieren ieder 24,000 guldens aan de Paters Augustijnen gaven om in hunne kerk begraven te worden. Men kan, 't is waar, lagchen om die twee partikulieren; maar men moet

van kwaad humeur zijn om kwalijk te nemen dat de Paters Augustijnen anders denken als Uw WelEerwaarde in dezen. De tweede stad is Leeuwarden, in Friesland: alwaar, zoolang mij met eenige kennis heugt, dat is sedert vrij meer dan 50 jaar, nooit in den zomer in de Westerkerk (vooral 's namiddags) werd gepredikt, zonder dat één, twee en dikwijls meer menschen flauw uit de kerk werden gedragen: in dien staat gebragt, niet door eenige onzekere, maar door eene bekende en gedecideerde cadavereuse reuk. En Uw WelEerwaarde begrijpt ligt dat lieden, sedert eene Eeuw aan dit agrement gewoon, gelijk mede aan de gezellin van hetzelfde, de Rotkoorst, die alle jaren zonder exceptie te Leeuwarden heerscht, aan alle die voordeelen niet zullen renuntiëren op eene bloote redenering, alleen

op de gezonde rede gegrond... Ik heb de eer van met de uitmuntendste consideratie en opregtste hoogachting te verblijven enz.'

VII

Onno Zwier van Haren heeft zijne gedachte niet slechts in den vorm van den lierzang, maar ook van het drama trachten uit te drukken. Zijne denkbeelden hebben weleer in levende personen gewandeld voor het aangezicht van zijn volk. Men weet namelijk met zekerheid uit de *Tooneel oefeningen* van den acteur Corver, dat in spijt van de ongunstige recensies der *Vaderlandsche Letteroefeningen* alle drie Onno Zwier's proeven voor het tooneel, zoo-

wel *Pietje en Agnietje* als de *Agon* en de *Willem de Eerste*, korten tijd na hun verschijnen vertoond zijn.

Willem de Eerste speelt te Delft, aan het hof van den Prins, en het gekozen tijdstip is de dag zelf van Balthasar Gerards' moord. Het denkbeeld 'Spanje' is gekoncentreerd in den persoon van den gezant d'Assonville. Verder ziet men, behalve den Prins, slechts drie of vier voorname personen ten tooneele verschijnen: Prins Lodewijk, stadhouder van Friesland, Marnix, Barneveld, en Molderé, 's Prinsen stalmeester. Louise de Coligny vervult de eenige vrouwenrol. Er zijn in dit treurspel fraaije partijen, eene menigte kernspreuken, geschikt voor de openbare voordragt op het tooneel, en bovendien tal van eigen blikken in de vaderlandsche geschiedenis. Maar het heeft ook voorname gebreken. De handeling wordt over-

schaduwd door den dialoog, en ofschoon eene bekwame aktrice roem zou kunnen behalen in de rol van Louise, een bekwaam akteur in die van den Prins of van d'Assonville, ik geloof niet dat men deze tragedie zonder teleurstelling zou kunnen zien vertoonen. Vooreerst heeft de dichter, in de plaats van Balthasar Gerards zelven, gemeend den monnik Géry, d'Assonville's sekretaris, ten tooneele te moeten voeren. Ten anderen valt de katastrofe (het doodschieten van den Prins) niet voor op het tooneel, maar daarachter, zoodat de toeschouwer tot besluit zich moet vergenoegen met een berigt. Nu zou een geoeffend redenaar van onzen tijd dat verhaal ongetwijfeld met goed gevolg kunnen voordragen; doch hoe jammer, hoe vreemd, hoe onverklaarbaar, dat wij den moordenaar niet te zien krijgen; dat de volbrenger der daad-zelve, waarop het gansche

treurspel uitloopt, een vreemdeling voor ons is en blijft! Eindelijk: in stede van te doen hetgeen een vaderlandsch schilder gedaan heeft en, met behulp van een nietsbeduidend anachronisme, den zeventienjarigen Maurits, onmiddellijk na den moord van Leiden naar Delft te laten komen en hem in de tegenwoordigheid zijner stiefmoeder met den kleinen Frederik Hendrik op den schoot, in de tegenwoordigheid van Lodewijk en Marnix en Barneveld, bij het lijk zijns vaders trouw te laten zweren aan het Gemeenebest, - wat tevens een historisch, een tragisch en een aandoenlijk slottooneel zou zijn geweest, - heeft de dichter den persoon van Maurits geheel buiten rekening gelaten. Nu eindigt het stuk wel met de treffende woorden van Barneveld, door Bilderdijk tot motto voor zijne uitgaaf der *Geuzen* gekozen:

Verga de Batavier, zijn burgerregt onwaard,
Die Nassau's naam niet houdt den grootsten naam op aard,

doch deze imprekatie is eene allezins onvoldoende schadeloosstelling voor het daareven aangeduid gemis.

Pietje en Agnietje of de Doos van Pandora is een tooneelspel, in 1778 geschreven ter gelegenheid van het naderend 2de eeuwfeest der Unie van Utrecht. Uit een zeer lezenswaardig opstel van Bilderdijk, geplaatst in zijne Bijdragen tot de Tooneelpoëzy, kan men leeren dat *Pietje en Agnietje* uit de verte gevolgd is naar het Fransch, en wel naar zekere *Boîte de Pandore*, omstreeks 1720 te Parijs vertoond op een tooneel van de tweede klasse, doch waarvoor, niet minder van drieëntwintig jaren lang, onder anderen gearbeid is door den schrijver van *Gil Blas*. Ook wijst het vernuft, doorstralend in menig stukje der naderhand uitgegeven verzameling, en daaronder in onze *Boîte de Pandore*, op minstens één auteur van buitengewoon talent.

Bilderdijk vergist zich, wanneer hij meent dat Onno Van Haren het fransche model dat hij navolgde, - want aan toevallige zamentreffing valt niet te denken, - alleen kan gekend hebben 'ten gevolge van eene aller naauwkeurigste beoefening van de Vreemde en Inlandsche letterkunde der vorige eeuw, tot in hare minste bijzonderheden, hoedanige beoefening mijns wetens naauwlijks ooit dood iemand bij ons tot zijn voorwerp gemaakt is.' Zoo groote lof van belezenheid komt ditmaal aan Onno Zwier niet toe. De fransche *Doos van Pandora* is te vinden in het gedrukte 'Théâtre de la Foire'; en deze verzameling werd in 1726 en (zoo ik mij niet bedrieg) voor de tweede maal in 1729 te Amsterdam in negen of tien oktavo deeltjes uitgegeven. Onno, die een vlijtig lezer en bovendien een eerste bewonderaar der fransche letterkunde was, heeft dus zonder groote

inspanning kennis kunnen maken met zijn model, minstens veertig jaren vóór hij er aan dacht, daarvan een afgietsel te vervaardigen. Aan den anderen kant heeft Bilderdijk volkomen regt, wanneer hij Van Haren's proeve eene 'tooneel-mijnering' noemt; want zij is een aardig mengsel van fantasie en werkelijkheid, van droomen en waken.

In het 1ste Bedrijf of Voorspel verbeeldt het tooneel een beeldhouwers-atelier, waarin op den achtergrond het marmeren beeld van Pandora staat. Op 's kunstenaars gebed verschijnen Mercurius, Jupiter, en Cupido, die aan den zielswensch van Prometheus (zoo heet de beeldhouwer) voldoen en het marmeren beeld bezielen. Cupido roert met zijne toorts de borst van Pandora aan - en Pandora leeft. Jupiter schenkt haar eene doos en Mercurius een wij-

zen raad: dat zij namelijk zorg moest dragen, die doos nimmer te openen.

In het 2de Bedrijf stelt het tooneel een vriendelijk dorp in eene aangename vlakte voor. Mercurius verschijnt in de gedaante van Liereman en belooft allerlei liedjes te zullen zingen op de bruiloft van Pietje en Agnietje, die heden zal gehouden worden. Pietje, een jonge boerenknaap, en Agnietje, een der meisjes van het dorp, zijn toonbeelden van eenvoud en goede trouw. Dit zijn ook vooralsnog al de andere dorpelingen: Agnietje's moeder, haar tante Stijntje, haar nichtje Aagje, zekere Jan de Voerman, en zekere Kees Slimmert, een boer. Onder deze allen heerscht de beste verstandhouding: geen jaloezie, geen eigenbaat, geen dubbelhartigheid; ook geen ziekte, maar enkel gezondheid en liefde. Doch Pandora, die een van Agnietje's vriendinnetjes is en haar een

geschenk in de huishouding wil geven, meent niet beter te kunnen doen dan te dien einde te putten uit de doos die Jupiter haar schonk. Zij opent de noodlottige doos - en 'ô hemel!' roepen allen. Want daar knallen donderslagen, daar vlugten de beelden der goede trouw en der eenvoudigheid, die den achtergrond van het tooneel versierden, daar vliegen uit Pandora's doos allerlei gedrochten. De verslagenheid is algemeen; elk zoekt een goed heenkomen; en alleen het beeld van Astréa, de godin der regtvaardigheid, blijft over.

In het 3de en 4de Bedrijf aanschouwt men de booze vruchten van Pandora's onvoorzigtigheid; de vruchten tevens eener valsche maatschappelijke ontwikkeling. Aaltje Reiniers, de moeder van Agnietje, heeft het schrikkelijk op de borst gekregen niet-alleen en kucht en kucht, maar zij wil ook het voorgenomen huw-

lijk harer dochter met den boerenknaap te niet doen. Zij heeft in Jan den Voerman, die intusschen een mijnheer en rijk geworden is, eene betere partij (zegt ze) voor Agnietje gevonden. Middelerwijl is tante Stijntje veranderd in eene oude kokette en noemt zich Jufvrouw Steverina: tevens spekuleert zij op een huwelijk met mijnheer De Slimmert, voorheen boer Kees, nu een man van gewigt. Aagje heet voortaan Jufvr. Agatha en kibbelt met Jufvr. Steverina om eene pluim of aigret die Mercurius, de Liereman, haar ten geschenke heeft gegeven. Doch hoe jaloersch Agatha van Agnietje moge wezen, en hoe zij haar bij Pietje onderkruipe, Pietje blijft Agnietje en zij aan hem getrouw.

Evenwel, de doos van Pandora heeft nog geen kwaads genoeg gebrouwen. Wanneer mijnheer De Slimmert eerste magistraat en

‘zijne edelheid’, mevrouw De Slimmert ‘hare edelheid’, jufvr. Agatha ‘freule’ geworden is en Jan de Voerman er een gegaloneerden rok en een livreiknecht op nahoudt - worden Pietje en Agnietje telkens ongelukkiger. De heer Van Voerman wil dat Agnietje zijne vrouw zal worden; en hij koopt te dien einde met den Fiscaal, Mr. Jodocus de Plunderaar, met het oogmerk Pietje van zijn goed te ontzetten en hem doodarm te maken.

Ik behoef niet te zeggen dat, in het aangezicht van zoovele ongeregtigheden, het heeld van Astréa zich reeds lang uit de voeten heeft gemaakt. Nieuwe ongeregtigheid! Daar verschijnt, omringd van adjudanten, officieren en soldaten, een generaal - die met geweld van wapens en bedreigingen een einde maakt aan de heerschappij van den heer De Slimmert en door zijne soldaten aan dien heer de maat laat nemen, om

te zien of hij de regimentslengte heeft. Hij stelt Hare Edelheid mevrouw De Slimmert tot zijne keukenmeid aan, en treedt *à la barbe* van den heer Jan de Voerman (die gekonsigneerd wordt bij een broodwagen) op staanden voet in het huwelijk met freule Agatha, aan wie hij équipage belooft en die haar aigret terugkrijgt, door tante Steverina haar ontnomen. Pietje en Agnietje, te min en te onnoozel in de oogen des generaals, worden door hem aan hun lot overgelaten. Zij staan ten doel aan den moedwil van twee soldaten, die Pietje halfdood slaan, zoodat hij bij het einde van het 4de Bedrijf wezenloos op het tooneel blijft liggen, met Agnietje naast hem nedergeknield en zijn hoofd verbindend.

In het laatste bedrijf zijn Pietje en Agnietje eindelijk een paar geworden. Zij zijn het oord des gewelds ontweken, en wonen nu in een moerassig land, geheel alleen, waar hij met de

vischvangst, zij met matten vlechten, den kost verdient. Zij bezitten slechts één koe - daarentegen versieren de beelden van de eendragt en de goede trouw nu niet den achtergrond, maar den voorgrond van het tooneel. Mercurius, als een behoeftig oud man verkleed, komt hen bezoeken, wordt in weerwil hunner armoede gastvrij door hen ontvangen, is getuige van hun geluk, hoort hen de zegeningen des Hemels prijzen, ontdekt zich aan hen als afgezant der goden, en belooft hun dat zij de stamouders zullen worden van een nieuw volk. Dan heeft er plotseling eene groote verandering van decoratie plaats, men ziet een allegorische groep, betrekking hebbend op de vaderlandsche geschiedenis, en Mercurius besluit met een hartig woord aan de Nederlandsche natie.

Nederland, groot geworden door regtvaardigheid, eenvoudigheid van zeden en goede

trouw, is aan het kwijnen gegaan door zucht naar weelde, trouwloosheid en geweld. Hooger zegen is voortaan alleen te wachten, indien allen te zamen terugkeeren tot de oorspronkelijke deugden, die het geheim waren van de nationale grootheid. Dat zijn de denkbeelden, die Onno Zwier bij het verjaren der Unie in beeld heeft willen brengen.

VIII

In eene geheel andere wereld dan die van *Pietje en Agnietje* verplaatst ons Van Harens *Agon Sulthan van Bantam*. De eerste uitgaaf is die van 1769 geweest, te Leeuwarden bij Ferwerda. Reeds in 1770 kwam te 's Hage, van de hand eens onbekenden, doch die zich in de voorrede een jong mensch en een Hollander noemt, eene Fransche vertaling uit. In 1812 verscheen te Parijs eene tweede Fransche vertaling: 'pour servir d'essai sur le

théâtre hollandais'. Ofschoon uitgegeven zonder naam, weet men toch met zekerheid dat deze tweede gemaakt is door Hendrik Janssen, een Hagenaar van geboorte, geëmployeerde bij het ministerie van Buitenlandsche Zaken te Parijs, en aldaar overleden in hetzelfde jaar dat zijne vertaling in het licht kwam. Behalve deze overzettingen, bestaan er van den *Agon* nog twee omwerkingen: de eene door Van 's Gravenweert, in 1825 uitgekomen, de andere door den Leidschen dichter Pieter van Schelle, in 1786 gedrukt. Van Schelle noemt zijne omwerking eene 'herkleeding'; doch zoowel 's Gravenweert als hij had die moeite kunnen sparen. Voorts weten wij uit de *Tooneel oefeningen* van den akteur Corver, dat ook de *Agon* vertoond is. 'Onze tooneeldichters', zegt Corver en meent daarmede Feitama, Mevr. Van Merken, haar echtgenoot Simon van Winter en

hunne volgelingen, 'zijn te schoolmeesterachtig, en durven niet toetasten, om zooals Vondel deed, de waarheid te zeggen: 't zijn niets dan mooie opgesmukte woorden, zonder zaken, die men thans voor den dag brengt. Wij hebben van den Heer Van Haren drie nagelateu stukken' - Corver schreef dit in 1786 - 'die hij tot proeven geeft en die zeer goed zijn; maar men heeft tot nog toe niemand op dien voet zien volgen. Ik heb gemelde stukken direct doen spelen, zóó als ze uitkwamen; maar wat trokken eene menigte liefhebbers hunne neuzen op! Men riep: Welke verzen! welke verzen! hoe kunt gijlieden die van buiten leeren! Waarop ik antwoordde: dat wij *Agon, Sulthan van Bantam*, in veertien dagen geleerd hadden. Hoe is het mogelijk! zeiden zij; ik zou zulke verzen in het hoofd niet kunnen krijgen: en hoe kunt gijlieden ze nog

zoo glad uitspreken? Zonder moeite, was ons antwoord, ze vallen van zelf; het zijn zaken en geen woorden.'

Van Haren, moet men weten, handelt doorgaans zeer willekeurig met den klemtoon. Hij laat in zijn *Willem de Eerste* Prins Lodewijk van Nassau zeggen:

'k Heb echter aan dien kant maatregelen genomen.

Hij laat in datzelfde treurspel den Spaanschen ambassadeur d'Assonville den onmenschkundigen monnik Gery verzekeren, dat hof en wereld zijn eng begrip zullen verwijderen:

En *van vooroordeelen* van jeugd en waan bevryden.

Ook wrikt hij aan de gewone uitspraak van eigen namen. In den *Willem de Eerste* spreekt men onophoudelijk van 'Antwerpen'; en in den *Agon* zegt ergens de Generaal Saint-Martin, misschien omdat hij een Franschman van geboorte was:

Malacca, Cormandel, Ceylon, en Malabaar.

Eindelijk, van Haren veroorlooft zich konstrukties en zamentrekkingen van bedenkelijken aard. Is het werkwoord ‘eerbiedigen’ hem naar zijnen zin eene syllabe te lang, dan laat hij Willem van Oranje omtrent den Spanjaard verzekeren:

Hy *eerbiedt* de Unie reeds in haren dageraad;

en, onvergenoegd dat het verleden deelwoord ‘geketend’ uit drie lettergrepen bestaat, beweert Fathema, de heldin van den *Agon*, aangaande de volken van den Indischen Archipel, met uitzondering van het rijk van Bantam:

Alle andere zyn *gekeet* in Neerlands slaverny.

Het ergst van al zijn de omzettingen; zooals wanneer d'Assonville spreekt van hetgeen hij noemt een ‘bende moordenaars’ in de noordelijke provincien van Nederland:

Waarvan de roovery
 Nog Drenthe, en Friesland ook, belet te wezen vry.

Hoe Corver-zelf en zijne onderhoorigen het van deze en dergelijke regels hebben afgebragt, is mij onbekend. Schoonheden zijn het alles behalve, en vooral onder het lezen der oudste uitgaven van Van Haren's tooneelpoëzie ontvangt men keer op keer den indruk, met eene kakografie te doen te hebben. Slechts bedenke men dat Onno Zwier gewoon was Fransch te spreken, zelfs in den huiselijken kring, en dat hij eerst op zijn vijf- of zesenvijftigste jaar, meest studerend in onze oude historieschrijvers en dichters (Hooft, Vondel, Bor, Van Meteren), begonnen is zich toe te leggen op het schrijven van Hollandsche verzen.

In den persoon van Sultan Agon, een waardig Javaansch Vorst van. tusschen zestig en zeventig jaren, en desgelijks in dien van Fa-

thema, eene Makasaarsche prinses in den eersten bloei van jeugd en schoonheid, als kind opgenomen in Agon's huis en daar als dochter behandeld, - in deze twee personen objektiveert de dichter, met twee voorname schakeringen, de openbare meening der Javaansche en andere volken van den Indischen Archipel omtrent de Nederlandsche heerschappij.

En welke is die meening? In Agon, vorst over het éénig rijk op Java dat nog eene betrekkelijke onafhankelijkheid heeft weten te bewaren, treedt zij op onder den vorm eener krachtige, maar gematigde oppositie. Agon is een Job, vol oostersche wijsheid en godsvrucht, sinds veertig jaren door zorg en ongeluk gehard; maar een Job, die tevens staats- en krijgsman is. Indie vrij te maken van het Nederlandsche juk; Indie te wapenen tegen het Engelsche, dat hij reeds in het verschiet

zich om den hals van Azie ziet krommen: geen ander oogmerk is het zijne. Om dat doel te bereiken, doet hij op den dag zelf, waarop de tragedie speelt, afstand van den troon ten behoeve van zijne twee zonen: Abdul, die groote staatkundige bekwaamheden bezit, maar uit haat tegen zijnen broeder over de verdeeling van het rijk, een geheim verbond gesloten heeft met ons gouvernement te Batavia; en Hassan, Fathema's bruidegom, een jong en edel en veelbelovend veldheer. Door dezen troonsafstand hoopt Agon, die Abduls verraad wel niet bevroedt maar zijn haatdragend karakter niettemin vreest, de beide broeders uit elkander te houden en, door de verscheidenheid van beider talenten, het rijk van Bantam op te werpen als een rustig en magtig tweeledig bolwerk tegen de Hollandsche overheersching.

Fathema daarentegen, mede een historisch

persoon, kleindochter van den schranderen Makassaarschen prins Pentagoule, op wiens geleerdheid Vondel een versje heeft gemaakt; Fathema, wier eigen vader, door de Hollanders onder Speelman van zijn wettig rijksgebied ontzet, als een berooide zwerveling met zijn eenig kind aan Agons hof is opgenomen en daar als balling gestorven is; wier eigen dappere moeder, toen zij het lijf van haren man bij de belegering der hoofdstad Samboepo met het hare dekken wilde, door een Hollandschen kanonkogel door midden is geschoten; Fathema, eierzuchtig van natuur en daarenboven krachtig in het gevoel der veldheerstalenten van haren bruidegom Hassan; altoos vervuld met de gedachte aan het lijden haars vaders en den gruwzamen dood harer moeder; eerbiedig jegens Agon, haar tweeden vader, teeder voor Hassan, weldra haar echtgenoot, maar vol bitterheid

ten aanzien van Abdul, wiens verraad zij doorgrondt, en bovenal vol onuitsprekelijken haat tegen den naam en het volk van Nederland, in hare schatting een volk van bloeddorstige roovers; Fathema vetegenwoordigt óók wel het Indisch bewustzijn, maar doet dit in onderscheiding van den door de jaren en de ondervinding eenigzins zachter gestemden Agon, met al den ziedenden hartstogt van haren landaard, van haar jeugdig bloed, van haar vrouwelijken toorn. Volgens het verhaal van hare voedster Camoeni, in het laatste bedrijf, wanneer Fathema haren bruidegom heeft gevonden badend in zijn bloed en gesneuveld bij de stadspoort in den strijd tegen Holland; wanneer zij den renegaat Steenwijk, Abduls opvoeder en verleider, die de hand naar haar durfde uitsteken, heeft doorpriemd op Hassans lijk; wanneer de ponjaard, die Steenwijk trof,

nu ook gekeerd is tegen haar eigen borst - zijn hare laatste woorden volgens Camoenie geweest:

O Hassan, uwe dood ten minsten is gewroken
 Op hem die dit verraad het eerst heeft aangestoken.
 Myn laatste hartzeer is, dat ik dien scherpen dolk
 Niet heb geduwd in 't hart van 't gansche Neerlands volk!

Doch men *verneemt* alleen, uit de tweede hand, dat zij dit heeft gezegd. Daarentegen, wanneer Hassan afscheid van haar genomen en haar verlaten heeft om zich aan het hoofd zijner Javanen te gaan stellen; wanneer zij alleen is achtergebleven en nadenkt over het schrikkelijk lot dat haar mogelijk wacht, indien de uitslag van den strijd eene nederlaag mogt zijn; wanneer zij een oogenblik heeft toegegeven aan een gevoel van weemoed over den val van haar koninklijk huis en de vernedering waartoe zij gedoemd is, - dan hervat zij zich, en men hoort uit haar eigen mond deze woorden:

Zwygt, myne tranen, zwygt! te vroege zorg, verdwyn!
 Dat wraak, ten minste wensch van wraak, voor my verschyn!
 Moet weder myne ramp Batavia verblyden -
 Geef, Hemel, haar weerom meer dan zy my deê lyden!
 o Moorders van myn huis en Roovers van myn goed,
 Dat voor myn oog uw kroost verstikke in oudrenbloed!
 Of dat der oudren troost, in hunne stervende uren,
 Mag zyn 't gejuil van 't kind verpletterd aan de muren!
 Dat ik verbonden zie op uwe wallen staan
 Den Arabier, den Cingalees, den Ternataan!
 En - opdat uwe schande in eeuwigheid woog wezen -
 Verga door 't lafste volk, door handen van Chinezen!

Het tegenwoordig oogenblik, zoo kort na het verschijnen van De Jonge's VII^{de} deel, is Van Haren, die voor zijnen *Agon* alleen de oude bronnen heeft kunnen raadplegen, niet gunstig. Doch niemand late zich daardoor het verheffend genoegen der kennismaking met Fathema vergallen. De dichter, die honderd jaar geleden haar schiep, is onze eeuw voorgeweest in het doen van een vollen greep uit het Indisch leven.

IX

Wanneer men de Nederlandsche geschiedenissen opslaat bij het jaar 1766 - hetzelfde waarin Prins Willem V tot meerderjarigheid, en de voogdijschap van den Hertog van Brunswijk daardoor tot een einde kwam, - dan vindt men dat de jonge Prins, in eene toespraak aan de Staten Generaal, zich omtrent zijnen voogd op de meest eervolle wijs heeft uitgedrukt. 'Ik erken', zeide hij, 'ik erken Gods goede voorzienigheid over mij, dat, daar ik in mijne

teedere jaren een geliefden vader en moeder heb verloren, mijne opvoeding bestuurd is door een zoo groot en waardig Prins.’ Ook leest men dat eene kommissie uit Hunne Hoogmogenden bij die gelegenheid den Hertog plegtig is gaan bedanken ‘voor den nooit genoeg geprezen ijver, onvermoeiden arbeid, en teedere zorg, met welke hij de opvoeding van den Erfstadhouder had bestuurd’; eene betuiging van erkentelijkheid die kort daarna bekrachtigd is door een geschenk van zes tonnen gouds (twee uit de eigen fondsen van den Prins, vier namens de gezamenlijke provincien), den Hertog zeer hoffelijk aangeboden. Eindelijk vindt men ook nog dat destijds aan Van Burmania, onzen gezant te Weenen, werd opgedragen om namens het Gemeenebest aan het Oostenrijksche hof te verzoeken ‘om de bewilliging dat de Hertog’ - want hij was vroeger generaal in

Oostenrijksche dienst geweest en werd nog altoos eenigzins als Oostenrijksch onderdaan aangemerkt - 'dat de Hertog verder blijven mogt in de dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden.'

Niets van dit alles doet bij den lezer het allerminste kwaad vermoeden omtrent den Hertog van Brunswijk ontstaan. Het één klinkt al deftiger dan het ander. En toch valt er, wanneer men niet slechts deze, maar ook andere berigten raadpleegt, op den persoon des Hertogs een geheel verschillend licht; of juist, er vallen dan op dien veel te blind vertrouwd voogd van Willem V allerhande donkere schaduwen.

Hoe en waarom en wanneer is Hertog Lodewijk in Nederland gekomen? Antwoord: in 1750, één jaar vóór den dood van Prins Willem IV, op diens eigen verzoek, en met

het oog op de wankelende gezondheid van den vorst. Hij werd Veldmaarschalk met *f*40,000 traktement. Na 's Prinsen dood bestuurde hij onder Prinses Anna (en met talent, want hij was geen onbekwaam generaal) de krijgszaken; en de Prinses vertrouwde hem zoo wèl, dat zij stervend tot den elfjarigen Erfprins zeide: ‘Aan mij zult gij eene teedere moeder verliezen, maar aan hem zult gij een vader vinden: volg zijnen raad’. Intusschen was zoowel Prinses Anna als Prins Willem IV in deze zaak dupe geweest van het Oostenrijksche hof. Te Weenen wilde men den Hertog van Brunswijk, die reeds vroeger te Petersburg (om hof-intrigen) eenige dagen achter de tralies had gezeten, zoo gaarne kwijt zijn, dat Maria Theresia, dus wordt gemeld, er wel *f*40,000 voor zou hebben overgehad om met fatsoen van hem af te komen. Toen men dus te Weenen vernam,

dat Willem IV omziend was naar een generaal voor zijne troepen en reeds in gedachten het oog had laten vallen op Hertog Lodewijk, maakte men door schijnbaar aarzelen, en door zijne waar op prijs te houden, onzen Stadhouder zóó graag, dat dezelfde man, dien men hem anders voor een prijsje, of desnoods voor niet en onder dankbetuiging zou hebben overgedaan, hier te lande werd aangemerkt als een kostbare schat, door het Oostenrijksche hof bij hooge en bijzondere gunst aan het onze afgestaan.

Hoe, na den dood der Prinses Gouvernante, de jonge Prins door zijnen voogd werd opgevoed, dit kan bij benadering worden opgemaakt, niet slechts in het algemeen uit hetgeen er naderhand, onder Prinses Wilhelmina, te doen is geweest om den Hertog te weren en een einde te maken aan zijn verderfelijken invloed

op Willem V, - maar ook in bijzonderheden uit het volgend getuigenis van Bilderdijk, betrekking hebbende op de jaren 1772 tot 1777. 'Nauwlijks', zegt Mr. Willem, 'was, door den dood van Stein, Bleiswijk op voordragt van zijne Hoogheid raadpensionaris geworden, of deze nam met den Hertog van Brunswijk (beide sterke drinkers, schoon anders niet overgegeven aan den wijn) alle gelegenheid waar *om den Prins te bezuipen*'. Overigens is het uit de ongeschreven geschiedenis der vorige eeuw genoeg bekend, dat de Hertog van Brunswijk, met door allerlei middelen den Prins te demoraliseren en zijn ongewonen aanleg daardoor uit te dooven, geen ander oogmerk heeft gehad dan zichzelven te verheffen en, met Willem V als gehoorzaam werktuig, in persoon de man te worden om wien alles in Nederland draaijen zou. Prinses Wilhelmina, die liever zelf haren man regeerde,

heeft daar een schotje voor geschoten, en Hertog Lodewijk is in 1784, met de kous op het hoofd, naar elders vertrokken.

Doch wij hebben hier slechts te spreken over hetgeen gebeurd is vóór 1760, het jaar waarin de familietwist der Van Harens uitbrak. Zijn Onno Zwier en de Hertog van Brunswijk ooit persoonlijk met elkander in konflikt gekomen? Men kan zeggen: gedurende drie volle jaren dagelijks. Te weten, gedurende de drie eerste jaren van den Zevenjarigen oorlog, van 1757 tot '60. Want de Hertog, wiens éénige hartstogt het leger was en wiens voornaamste invloed met de populariteit des legers stond of viel, wilde dat onze Staat zich in dien oorlog mengen en partij zou kiezen vóór Engeland en Pruissen tegen Frankrijk. En des Hertogs zijde hielden een groot aantal officieren van hooger en lager rang; daaronder

de generaal Tiddinga en de kolonel Van der Dussen. Onno daarentegen stond als diplomaat mede aan het hoofd der neutraliteitsgezinden, zag in onze onzijdigheid het geheim onzer vrijheid zoowel als van onzen voorspoed, en had daardoor de magtige partij van den handel vóór zich. De vrienden der neutraliteit behielden de overhand: waardoor den Hertog van Brunswijk de hooge betrekking ontging van bevelhebber over het leger der Engelsch-Pruissische geëllieerden, een eerepost die hem door den Koning van Engeland was aangeboden en toegezegd, ingeval hij er in slaagde de Republiek tot deelneming aan den oorlog te bewegen.

Doch Van Haren heeft omstreeks dienzelfden tijd den Hertog van Brunswijk niet alleen zijdelings in zijne eerezucht gedwarsboomd, maar hem daarin ook regtstreeks en persoonlijk beleedigd. Men verhaalt van eene kommissie

uit de Staten-Generaal, bij eene van wier zittingen de minderjarige Prins, vergezeld van zijnen Voogd, tegenwoordig wezen zou. Er wss een eerestoel voor hem gereed gezet. Doch toen de Hertog van Brunswijk, die welligt meende dat hem dit als voogd van den minderjarigen Stadhouders toekwam, naar voren trad en beweging maakte om zich in dien zetel neder te vlijen, riep Onno Zwier Van Haren, die mede tot de kommissie behoorde, hem toe: 'Mijnheer, daar is uwe plaats niet.' Zoodat de Hertog, menschelijkerwijs, allerhande goede redenen had, zoowel van Staat als persoonlijke, om Van Haren uit den grond zijns harten te haten. Was hij in diens schatting niet veel meer dan een berooid vreemdeling, die ons den jongen Prins bedierf en 's lands zaken in de war stuurde: de Hertog zijnerzijds zag in Onno Zwier alleen den koppigen en brutalen

Frieschen aristokraat, den belhamel eener partij die hij niet zou nalaten bij gelegenheid te vernederen. En zoo is voor een deel door *zijne* inmenging - want hij telde zijne aanhangers tot in den boezem-zelf der Staten-Generaal - de uitgebroken familieveete eene bron van openbare en onuitwischbare schande geworden. Van Haren heeft in dien strijd het onderspit gedolven. Deze 'friesche edelman', gelijk hij zich op de titels zijner boeken noemt, is omstreeks het 47ste jaar zijns levens, dat is te zeggen in de volheid van zijne grootste kracht, door den Hertog van Brunswijk maatschappelijk van kant gemaakt. Niet met een zwaard of door beulshanden, maar door middel van een blad papier.

De kennis dezer bijzonderheden is onontbeerlijk tot regt verstand van Van Harens schriften. Te rekenen van zijne 'Lijkrede op Willem den

IV^{den},’ in 1766 gedrukt, tot aan zijne ‘Proeve van eene nationale zedelijke leerrede van een oud man aan de jeugd van Nederland,’ zijn laatste werk, in 1779 verschenen, heeft Van Haren niets geschreven, in poëzie noch proza, dat in den eigenlijken zin des woords, zonder bekendheid met de hoofdtrekken zijner levensen karaktergeschiedenis, kan begrepen worden. Inzonderheid het ontluiken van den dichter in hem wordt alleen op die wijze verklaar- en verstaanbaar.

Te zamen en afzonderlijk hebben al zijne geschriften ten doel, zoo mogelijk den indruk van het gebeurde in Februarij 1760 uit te wisschen. Overal treedt te dien einde de regtzinnige burger, de brave echtgenoot, de teerhartige vader op den voorgrond. Telkens wordt den lezer de gevolgtrekking in den mond gegeven, dat wie zoo edel dacht, zich onmoge-

lijk aan zulk eene buitensporige overtreding kan hebben schuldig gemaakt. En dat nog heden ten dage over Onno Zwier's schuld of onschuld strijd wordt gevoerd, is een bewijs, dat zijn toeleg niet ongelukkig geslaagd is.

X

Ziehier Onno's studeerkamer te Wolvega, een onderdeel der grietenij Stellingwerf, hem weleer door zijnen oom vermaakt. Deze studeerkamer boven bestaat uit twee vertrekken, beiden vol boeken. Nog zulk eene kamer vindt men beneden. Wij zijn, onderstel ik, in den zomer van 1776, het jaar waarin de vierde of laatste eigenhandig door den dichter herziene uitgaaf der *Geuzen* verscheen. Ware het zoowel Oktober als het nu Junij of Julij is, dan

zou noch van Onno's kasteel, noch van zijne studeerkamer boven, iets voor ons te zien zijn. Want in den herfst van genoemd jaar is, hetzij door toeval of door boosaardigheid, het slot te Wolvega des nachts in brand geraakt en tot den grond toe door de vlammen verteerd. Uit de boekenkamer beneden werden 300 banden nog in tijds gered, en uit Onno's slaapkamer eene kist met belangrijke papieren, waaronder meer dan 500 eigenhandige brieven van Prins Willem den IV^{den} en van de Prinses-Gouvernante. Doch behalve dit, en eenige schilderijen, bleef niets behouden. Thans evenwel, op het tijdstip van ons bezoek, staan ze daar nog onder in de kast, die 30 folianten waarin Onno's grootvader, de tijdgenoot van Jan de Witt, bijgenaamd de groote ambassadeur, de geschiedenis van zijne twaalf ambassaden en vier en veertig buitengewone kommissien in hand-

schrift had te boek gesteld. Of neen, die folianten van den grootvader, waar vooraan in het 1ste deel gebonden was het authentiek journaal van Daam van Haren, den Watergeus - eene kollektie waarvoor de oude griffier Fagel menigmaal verklaard heeft, gaarne zijne gansche bibliotheek te hebben willen afstaan - waren reeds vier en veertig jaren vroeger, in 1732, eene prooi der vlammen geworden; en niet bij den brand te Wolvega, maar bij dien te Sint-Anna, de woonplaats des ouden diplomaats. Doch daar staan ze dan toch, in allerlei formaat, die boeken met wier kostbare verzameling Onno Zwier drie en veertig jaren is bezig geweest; die bouwstoffen met behulp waarvan hij zijne levensbeschrijving van den straks bedoelden François Fagel, zijne levensbeschrijving evenzeer van Willem Blois van Treslong, en bovenal zijne Geschiedenis van de

Vaderlandsche Krijgsdienst, alles nog eerst in manuscript, heeft opgesteld. Van dit laatste werk, waarvoor hij achttien jaren lang de noodige aantekeningen verzameld en aan welks redactie bij daarenboven nog drie jaren gearbeid had, is geen enkele bladzijde tot ons gekomen. Evenmin van het Leven van Blois. Alleen van dat van Fagel, zegt men, zijn enkele losse bladen aan de vlammen ontsnapt.

Thans evenwel, in den zomer van '76, is al dit dierbare nog in zijn bezit en in zijne omgeving. De nieuwe druk der *Geuzen* is gereed. Vóór hem op de tafel ligt een stapeltje gebonden evemplaren, tot geschenken bestemd. In één daarvan, dat nog bestaat, zit hij met kloeke letters op het schutblad te schrijven: 'Voor de Bibliotheek van 't Zeeuwsch Genootschap.' Ware Bilderdijk in 1784 minder driftig gebakerd geweest, hij zou dat of een ander exem-

plaat der uitgaaf van 1776, de laatste en rijpste van alle, en niet uit overijling de onvollediger editie van 1772 ten grondslag aan zijne omwerking hebben gelegd.

Van Haren's *Geuzen* omvatten veel meer dan alleen maar het korte tijdperk dat door den titel wordt aangeduid. Zij omvatten, in haar geheelen omvang, de twee eerste eeuwen der Nederlandsche Republiek. Er is sinds het Verbond der Edelen in 1566 tot aan den dood der Prinses-Gouvernante in 1759, in Nederland niets van belang gebeurd, of er wordt door Van Haren op gezinspeeld. Geen zeeheld, geen veldoverste, geen staatsman, geen geleerde, geen merkwaardig persoon uit dien tijd, of hij karakteriseert hem in weinig woorden. Er wordt eene aanmerkelijke bedrevenheid in de vaderlandsche geschiedenis geëischt om hem in al zijne toespelingen aanstonds te volgen.

Doch juist door zijnen rijkdom prikkelt hij onzen weetlust. Het onontbeerlijke vindt men bovendien in de Aanteekeningen of Ophelderingen bij elkander, die een schat van dikwijls geestige, altoos belangrijke historische anekdoten behelzen en van waarde zijn voor de kennis van den oorsprong des gedichts. Ik bedoel onder meer het verhaal van die oude schilderij, voorstellend het aanbieden van het smeekschrift aan de Hertogin van Parma, door Van Haren te Leeuwarden, ten huize van den zilversmid Jelgersma gevonden en aangekocht, en waardoor de gansche vinding van het dichtstuk plotseling in zijnen geest geboren werd. Ook treft men er het karakteristiek gezegde aan van dien man uit de volksklasse, welks bedoeling naar Onno Zwiers getuigenis tevens de bedoeling zijner *Geuzen* uitdrukt. Te weten bij de eerste komst van Willem IV te Am-

sterdam, op Hemelvaartsdag 1747, viel een persoon, die tegen de wip eener ophaalbrug was opgeklouterd, ten einde in weerwil van het gedrang den Prins te kunnen zien, uit die verheven maar gevaarlijke zitplaats met een zwaren slag naar beneden. Onno Van Haren, die er bij was, liep naar den man toe, gaf hem iets, en zei hem dat indien zijn been (gelijk de omstanders beweerden) werkelijk gebroken was, men mettertijd voor hem zorgen zou. De man antwoordde: ‘Al waren ze allebei gebroken, ik heb den Prins gezien; ze bennen tot zijn dienst.’ Deze onbegrensde liefde voor het Huis van Oranje, voor een Vorst uit dat huis die liefde zoo waardig als Prins Willem IV: ziedaar, volgens Van Haren, niet slechts een trek onzer nationaliteit, maar ook eene der hoofdvoorwaarden van ons volksgeluk. Vandaar overal in de *Geuzen* die hulde aan den Stam van

Oranje, onder wiens takken-alleen de dichter zich eene bloeiende Vrijheid denken kon.

Men zou uit de aantekeningen en ophelderingen achter de *Geuzen* bladzijde aan bladzijde kunnen aanhalen zonder te vervelen. Nu eens leest men er, hoe volgens de mondelinge overlevering van den ouden Fagel, de grootmoeder van den ambassadeur Van Beuningen, toen deze nog jong zijnde uit gebrek aan zelfvertrouwen aarzelde zeker ambt te aanvaarden, tot haren kleinzoon zeide: 'Ben je mal, jongen, neem maar aan; je zoudt van je leven niet gelooven met hoe weinig verstand men het land regeren kan.' Dan weder, tragisch afstekend bij dit luimige, ontmoet men eene anekdote omtrent den weinig maar eervol bekenden admiraal Cornelis Jol, die, een Duinkerker genomen hebbende, en volgens uitdrukkelijken last der Staten verplicht zijnde om de

gevangenen twee aan twee gebonden over boord te doen werpen, gedurende die straoefening het dek van zijn schip op en neder stapte en, van tijd tot tijd met den dreigenden vinger naar den kant van Den Haag wijzend, uitriep: 'Voor uwe rekening, mijne heeren de Staten, voor uwe rekening!'

Doch om Van Haren's karakter regt te leeren kennen is geene andere bron zoo rijk als zijne eigenlijk gezegde *Lierzangen*, te zamen tien in getal. Neemt men den *Staatsman* aan Jonkheer Willem Anne, den *Koopman* aan Jonkheer Duco, *Vaarwel* aan Jonkheer Andrée, de *Vrijheid* aan Jonkheer Carel (altemaal Onno's zonen) en eindelijk de *Herschyning* aan Adeleide - dan vindt men in dit viertal, door het lied aan de moeder gekroond, niet slechts een kleinen bundel huiselijke poëzie, gelijk onze letterkunde er in dit soort geen tweeden

bezit, maar tevens een spiegel van Van Harens geest gedurende de laatste twintig jaren van zijn leven.

De teederste toon in deze gedichten is de naam van Adeleide; en wat opmerkelijk is, slechts wanneer hij van háár spreekt, schijnt Onno Zwier voor zijne verzen op eene toekomst te hopen.

Men kent die 9de strofe van den 23sten Zang der *Geuzen*, waarin Onno tot zijne toekomstige lotgenooten, tot hen 'die Nyd deed bukken', - want hij beschouwde zijne eigen vernedering als het werk van den Nijd, - en die naderhand welligt in zijn Lied een oogenblik van troost of afleiding zouden vinden, de bede rigt dat aan hem en aan zijne vrouw twee dingen hunnentwege mogen gegund worden:

Een zucht aan beider ongelukken,
Een traan aan Adeleide's deugd.

Datzelfde verbinden van Adeleide's naam aan het voortleven van zijn eigen lied in de herinnering der nakomelingschap, treft men ook aan in de opdracht aan Adeleide van het vers de *Herschyning*: een dichterlijk visioen waarin hij Prins Willem en Prinses Anna, uit het Delftsche praalgraf gerezen, als in den geest aanschouwt en door hunne toespraak bemoedigd wordt. Eerst uit hij in die opdracht den wensch, dat hij eenmaal sterven moge met Adeleide's hand in de zijne. Als de adem, zegt hij, mij dreigt te begeven: als alles mij voortjaagt naar het geopend graf:

Mag dan (met liefde als toen wy trouwden)
Myn hand bezwykende nog houden
De hand die my de trouwdag gaf.

Daarna bidt hij Adeleide toe: eene bede die niet gansch en al verhoord is, want Mevrouw Van Haren heeft haren man wel verscheiden jaren overleefd, maar is toch nog vóór 1800

gestorven: hij bidt haar toe dat zij nog lang, tot in de volgende eeuw, een toonbeeld moge zijn van deugd met 'zoeten glimlach' aan de zijde der 'strengte godsdienst':

Moogt gy, in volgende eeuw getreden,
Uw oordeel, wys gedrag, en reden,
Op vleuglen van de luide Faam,
Nog lang in Nederland vertoonen....

Waarop hij onmiddellijk laat volgen, en dit zijn de regels die hier vooral in aanmerking komen:

En myne Lier daar eeuwig wonen,
Onsterfelyk door Uwen naam.

Dat Onno zich in deze zijne dichterlijke roeping, waarvan het gevoel zoo bevallig bij hem zamensnelt met de herinnering aan Adeleide; dat hij zich daarin niet vergist heeft, daaromtrent zijn allen het eens. De nakomelingschap geeft hem het getuigenis, dat hij een dichter van groote gaven is geweest. Met

Bilderdijk aan het hoofd legt zij de verklaring af, dat bij een hinderdijk (Bilderdijk zegt een volslagen) gemis van alle schoonheden van den tweeden rang, die van den eersten bij menigte in zijne verzen worden aangetroffen.

Waar heeft Van Haren deze dingen geleerd? aan wie deze schoonheden afgezien? De ‘goddelijke Henriade’, gelijk hij haar ergens noemt, heeft, hoe ongeloofelijk het schijne, met andere heldendichten tot model der *Geuzen* gediend. De vinding van *Pietje en Agnietje*, gelijk wij weten, is waarschijnlijk van Lesage. Menige plaats in den *Agon*, in den *Willem den Eerste*, herinnert aan de beste stukken van Corneille en Racine. Doch hoewel Onno in de voorrede zijner *Proeven voor Nederlands Tonneel*, na van Corneille, Racine en Crébillon gesproken te hebben, dat overzigt aldus besluit: ‘Eindelijk heeft Voltaire, bij de lessen van die drie groote

meesters zijn eigen geest voegende, het Fransch treurtonneel tot een punt van volmaaktheid gebragt, dat waarschijnlijk noch door zijne eigene noch door vreemde natien overtroffen zal worden;’ hoewel hij er nog bijvoegt: ‘Het is dan bij de Franschen, als bij de beste meesters van de toneelkunde, dat men de regels van de samenstelling der treurspelen in het algemeen moet zoeken,’ laat hij er wijsselijk op volgen: ‘Maar de bijzondere wetten voor nationale stukken moeten gevonden worden in de zeden, de gesteldheid, de regering en het karakter van ieder volk dat toneelspellen noodig heeft.’ Merkwaardig is ook uit dit oogpunt het Latijnsch motto, door hem vóór zijne drie tooneelstukken geplaatst: ‘*Gallos ausus deserere et celebrare domestica facta*: ik heb mij verstout het spoor der Franschen te verlaten en te zingen van eigen huis en land.’ En ziedaar al wat

men ons van Onno's letterkundige vorming weet te verhalen. Van de ouden kende hij vooral Virgilius, dien hij zeer onafhankelijk beoordeelt; van de Italianen, Tasso; van de Portugezen, Camoëns; van de Engelschen, Pope en onder zijne eigen tijdgenooten MacPherson, wiens Ossiaansche gedichten hij bij de eerste lezing dadelijk van onechtheid verdacht; van de Duitschers, niemand - ten zij door den bril van den jongen Hieronymus Van Alphen, over wiens *Aesthetiek* hij zeer uit de hoogte een zeer ongunstig oordeel velde.

Doch wat Van Haren ook van anderen moge hebben overgenomen (reeds vroeger deed ik opmerken dat hij zijn Hollandsch uit Hooft en Van Meteren had), in zijne beste stukken, inzonderheid in zijne lierzangen, is hij geheel en al zichzelf. Ook aan hem kan men zien, dat echte dichters, in tegenstelling met gulzi-

gaards, wel geboren maar niet gemaakt worden. Want ofschoon hij, door zijne buitengewone belezenheid, meer modellen kende dan de meesten, is er desniettemin aan zijne verzen zulk een heidegeur, zulk een kruidensmaak van oorspronkelijkheid, dat men, hem eenmaal gelezen hebbende, al ware het vijfentwintig jaar daarna, bij het hooren reciteren van eene strofe, hem aanstonds herkennen en zeggen zou: die regels zijn van Onno Zwier. Zelfs van zijn proza geldt dit. In zijn *Camphuis*, in zijn *Japan*, in zijne verhandeling over de *Nationale of Vaderlandsche Gedichten*, vooral in de twee eerstgenoemde werken, komen plaatsen voor, die hem en hem alleen toebehooren.

De avond zijns levens was rein. Vier zonen, die hem boven alles vereerden, eene hem getrouw gebleven dochter, eene liefhebbende schoondochter (Mevr. Duco van Haren), bovenal

Adeleide: dat was de kroon zijner grijsheid. En dat zijn geheele poëtische arbeid afkomstig is uit dit laatste tijdvak van zijn leven, is oorzaak dat men van hem als dichter ongestoord genieten kan. De fraaije gedachte van Shelley, dat het lied der dichters eene les is die het lijden hun geleerd heeft:

They learn in suffering what they teach in song, - is op zijn broeder Willem en op hem zelven in volle mate van toepassing. Bezweken onder de drievoudige beschuldiging een slecht vader, een slecht echtgenoot en een slecht mensch te zijn geweest, is zijne poëzie één doorlopende betuiging van eerbied voor de godsdienst, van teederheid voor zijne vrouw, van bezorgdheid voor den goeden naam zijner kinderen; en de smart heeft hem geleerd, die gevoelens te wijden tot het hoogste. De dag blijft noodlottig, waarop hij de wraak zijner vijanden

tartte en ondanks zijne plegtige belofte weder zitting ging nemen in de Staten Generaal. Maar zijne werken getuigen van een zielestrijd zoo ontzaglijk, dat het woord der beschuldiging ons niet over de lippen wil. Al is zijne poëzie een mengsel van genie en kreupelrijm, wij aanvaarden haar. Even zoo smelt bij de beschouwing van zijn leven onze afschuw tot deernis en zien wij ten slotte alleen den patriarch, op zijne wandelingen in het Friesche veld en de Friesche bosschen melodiën zoekend voor het naberouw, dat sedert jaar en dag onuitgesproken zijne ziel verscheurde.